

શ્રીજૈન સત્ય પ્રકાશ

વપ ૩

અંક ૧૦-૧૧

ક્રમાંક ૩૪-૩૫

ACHARYA SRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
 SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
 Koba, Gandhinagar - 382 007.
 Ph. : (079) 23276252, 23276204-05,
 Fax : (079) 23276249

તંત્રી, ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ

श्री जैन सत्य प्रकाश

(मासिक पत्र)

वि-प-य-द-श-न

१ श्री सिद्धस्तोत्रम्	: आ. म. श्री. विजयपद्मसूरिजी	: ३५७
२ समीक्षाभ्रमाविष्करण	: आ. म. श्री विजयलावण्यसूरिजी	: ३५८
३ 'जैनबंधु' ना लेखकने—	:	: ३६२
४ दुर्लभ पत्रक	: आ. म. विजयपद्मसूरिजी	: ३६५
५ अतिथारनी आठ गाथाओ	: प्रो. दीरलाव : संकटस कापीया	: ३७२
६ श्री वादिदेवसूरि	: श्री. नथमठजी विनौलिया	: ३७५
७ श्री शांतिनाथ स्तुत्यष्टकम्	: सु. म. भद्रंकरविजयजी	: ३८३
८ नैनधर्ममां खो समाजनुं स्थान	: सु. म. दर्शनविजयजी	: ३८४
९ तीर्थस्थानो संधी कंधक	: श्री. मोहननाथ दीपयः योःसी	: ३८८
१० धनपात्रनुं अदर्श छत्र	: सु. म. सुशीलविजयजी	: ३९३

जीने विशेषांक

समाचार

स्थानिक आडकेने

स्थानिक—अभदावाहना वे आडके भाउओनुं लवाजम इल्लु सुधी वसुल धनुं जाडी छे ते भाउओने विनती छे के अमारो बाणुस न्यारे लवाजम लेवा आवे त्यारे लवाजम आपी आभारी करशो !

लवाजम

स्थानिक १-८-०

पहारगाम २-०-०

छूटक अंक ०-३-०

सरनामुं पढलायाना समाचार दरेक अग्रेल महिनांनी

तेरमी तारीफ पहेलां लभी नयाववा.

* ६६ : चंद्रशंकर विभाशंकर शुक्ल, प्रकाशक : श्रीमन्नाथ गोकुलदास शाह मुद्रणस्थान :
सुशोधन मुद्रणालय सलापोस कोस रोड अमहावाह, प्रकाशनस्थान : श्री नैनधर्म
सत्यप्रकाशक समिति कार्यालय, जेशिंजल, र्दनी वाड, धीकांठा, अमहावाह.

णमो त्थु णं भगवओ महावीरस्स

सिरि रायनयरमज्जे, संमीलिय सव्वसाहुसंमहयं ।
पत्तं मासियमेयं, भव्वाणं मग्गयं विसयं ॥ १ ॥

श्री जैन सत्य प्रकाश

पुस्तक ३

: कुमांक ३४-३५ :

अंक १०-११

विडम्भ संवत् १९९४ :

वीर संवत् २४९४

: संन १९३८

वैशाख-जेठ १६ २

पुष्यवार

मे-ज्युन १५

॥ श्री सिद्धस्तोत्रम् ॥

कर्ता—आचार्यमहाराज श्रीमद् विजयपद्मस्वरिजी

॥ आर्यावृत्तम् ॥

शुणिय परमगुणनिलयं, णेमिपहुं पुण्णभावसंपुण्णं ॥
णिम्मलसिद्धत्थवणं, करेमि सिरिसिद्धचक्कगयं ॥ १ ॥
सहजाणंदचउक्कं, थिरयासंजममखेयमावभरं ॥
पणदसपयारपत्तं, सणायणं सिद्धमभिवंदे ॥ २ ॥
णामाइयभेषणं, सिद्धा चउहाऽणुओगवापणं ॥
सिद्धत्ति जाण णामं, ते सिद्धा हुंति नामेणं ॥ ३ ॥
सिद्धाणं पडिमाओ, ठवणासिद्धा सुया सुणेयव्वा ॥
लद्धा न जाण सिद्धी, जुग्गा ते दव्वसिद्धा य ॥ ४ ॥
वट्टंतऽरिहंतत्ते, अंतिमगुणटाणदुचरिमसमयम्मि ॥
विसयरिपयडी पंते, तेरसपयडीउ सेलेसी ॥ ५ ॥
णसियणिरुद्धजोगा, सिद्धा दव्वेण पावप मुत्ति ॥
भाविसरूवत्तेण, सिद्धा णो भूयभावेणं ॥ ६ ॥
णियगुणरंगतरंगे, पणट्टेदेहाउकम्मजोणीओ ॥
संसाहियथिरसंती, सिद्धे भावेण वंदामि ॥ ७ ॥
सिद्धपयप्पणिहारणं, आगमनोआगमेहि णायव्वं ॥
उवओगवोहसहिओ, पढमो इयरो य तब्भिण्णो ॥ ८ ॥
रूवाईयदसाणं, णीसंगाणं सहावसिद्धीणं ॥
अणिसं भाणुग्गमणे, णमो णमो इय कहेयव्वं ॥ ९ ॥

विइयदिणे सिद्धाणं, ज्ञाणानलदडुकम्मकट्टाणं ॥
 ज्ञाणं कुणंतु भव्वा, भावा रत्तेण वण्णेणं ॥ १० ॥
 सुक्कंतिमभेएहिं, तिजोगरोहं कमेण जे किच्चा ॥
 अफुसमाणगईए, सिद्धिगए ते सया वंदे ॥ ११ ॥
 पत्तनिहा अट्टगुणा, पहण्णेणं तओ य कम्माई ॥
 अट्टपिहाणसमाई, तव्विरहगुणट्टगविभूई ॥ १२ ॥
 अणित्थंथागिइए, साहीणाणंदिए निरावाहे ॥
 अपुणरावित्तिगए, सिद्धे वंदामि ते भावे ॥ १३ ॥
 अवगाहतिभागूणाऽवगाहणा जाण वाससिद्धसिला ॥
 परंडाइनिदंसणा, लोगतगए इगखणेणं ॥ १४ ॥
 जं देवाइयसोक्खं, तत्तोऽणंतं सुहं परं जेसिं ॥
 अव्वयपयपत्ताणं, साइअणंतेण ते वंदे ॥ १५ ॥
 कयलीथंभसमाणं, भवभोगसुहं विसेसपरतंतं ॥
 तह णच्चंतिय णेगं-तियं तहा णेव सिद्धाणं ॥ १६ ॥
 अण्णाइभोगकज्जं, खुहाणिवित्ती तओ चला संती ॥
 जेसिं सासयसंती, ते सिद्धे सव्वया वंदे ॥ १७ ॥
 णेयं पि सिद्धसम्मं, केवल्लिणा भासिउं न उण सक्कं ॥
 उवमावइरेणेणं, मिलेच्छपुरसोक्खदिट्ठंता ॥ १८ ॥
 णिग्गुणंतगुण्डे, टिए प्पइवप्पयास भावेणं ॥
 पुण्णकयत्थभयंते, वंदे अकलोदए सिद्धे ॥ १९ ॥
 रूवारूवसहावे, णिब्बीए पारमत्थियाणंदे ॥
 उवसमियविहावग्गी, सिद्धे ज्ञाणमि हरिसेणं ॥ २० ॥
 साहावियपुण्णत्तं, जच्चरयणसंनिहं सया जेसिं ॥
 तहऽणंगविणासयरे, अणंगरूवेऽवि ते वंदे ॥ २१ ॥
 भोगी वि चत्तभोए, सवण्णणिब्बण्ण चंगभावे य ॥
 भेयवियोगयसरणे, सत्तियरंगेण ते वंदे ॥ २२ ॥
 अण्णाइणं गहणं, सिद्धाणं णेव कम्मविरहाओ ॥
 किं लोहचुंबविरहे, लोहागरिसो कया होज्जा ॥ २३ ॥
 केवल्लणाणुवओगी, परमिद्धे इक्कतीसमुरक्खगुणे ॥
 चिय कम्माइ धमंते-निरुत्तसिद्धे सरेमि सया ॥ २४ ॥

(अपूर्ण)

समीक्षाभ्रमाविष्करण

[याने दिगंबर मतानुयायी अजितकुमार शास्त्रीए “ श्वेताम्बर
मत समीक्षा ”मां आलेखेल प्रश्ननो प्रत्युत्तर]

लेखक—आचार्य महाराज श्रीमद् विजयलावण्यसूरिजी

(गतांकथी चालु)

आशाम्बरीय आक्षेप

सूत्रकार भगवन्तना अने टीकाकार महाराजना आशयने नहि समजजार
आशाम्बर लेखके करेल आक्षेपः—

“ अति प्रमादि और लोलुपी मुनि मद्य मांस मुनि अवस्थामें रहता
हुवा भी खा सकता है. यह मूलसूत्रकार और संस्कृत टीकाकारको
मान्य है. क्योंकि उन्होंने यहां कोई ऐसा स्पष्ट निषेध नहि किया कि
वह मद्य मांस भक्षण कर मुनि न रह सकेगा । ”

आक्षेपनो सारांश

आ आक्षेपमां लेखक एम जणाववा मागे छे के अतिप्रमादी अने
लोलुपी मुनि मांस मदिरा वापरे तोपण मुनिपणामां वांधो आवतो नथी.
आवो सूत्रकार तथा टीकाकारनो मत छे, वारु कारश शुं ? मांस मदिरा
वापरे तो मुनिपणुं रही शकतुं नथी आवा चोक्खा शब्दो आ स्थानमां
मुक्या नथी माटे ?

आक्षेपमां भरेली निबिड अज्ञता

आ आक्षेप बुद्धिमार्गथी केटलो वेगळो छे ए मूल अने टीकानां वचनो
जोनार सारी रीते समजी शके तेम छे । लेखके ध्यान राखवानी जरूरत
हती के प्रस्तुत पाठनो आ विभाग शुं भक्ष्य ? शुं अभक्ष्य ? आने वापरनार
साधु ? या असाधु ? एम जणाववा माटे छे । जे पाठ जेने अंगे होय तेने
मुख्यताए प्रतिपादन करे, आथी ‘ मांस मदिरा वापरनारमां साधुपणुं टकी
शकतुं नथी ’ एवा शब्दो प्रस्तुत विभागमां न मुकाय, तेने अंगे मानी लेवुं
के सूत्रकार अने टीकाकार तेनी पुष्टिमां छे, या तेनो आ मत छे, ते
खरेखर निबिड अज्ञताने आभारी छे । जेम कोई सुज्ञ पिता कदाचित्त
दारुपीठामां घूतक्रीडानी सम्भावना जाणी पुत्रने शिखामण आपे के ‘ हे
वत्स, दारुपीठामां जुगटुं न खेलतो एथी आपणा कुलने कलंक लागे ’
आमांथी कोई एवुं माखण काटे के दारुपीठामां दारु पीवो, अने अन्यत्र
जुगटुं रमवुं. एवो आनो मत छे, कारण के तेना निषेधके तेवा स्पष्ट शब्दो

અહીં મુક્યા નથી । અહીં પળ લેખકે આના જેવી રમત खेली છે । અથવા સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી જો વિચાર કરવામાં આવે તો આ પાઠના ચરમ ભાગમાંથી આપણે મેલ્લવી શકીય છીય કે મધ માલ્ખણ ને માંસ મદિરા અમ્હક્ય છે અને તેને વાપરનારમાં સાધુતા ન હોય ।

પ્રસ્તુત પાઠના અન્તિમ ભાગે પાઠેલ પ્રકાશ

આ પાઠના છેલ્લા વિભાગમાં ઇમ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, અન્ય મુનિઓની સાથે જ ગોચરી જાય, અને ‘પસિય’ તથા ‘વેસિય’ આહાર લાવીને વાપરે, આ રીતે વર્તનારનું શુદ્ધ સાધુપણું છે, આમાં જે ‘પસિય’ અને ‘વેસિય’ શબ્દ મુકવામાં આવે છે તેમાં આચારની ઝવેરાત મરી છે । પસિય-પ્ષણા સમિતિથી શુદ્ધ અર્થાત્ વેંતાલીસ દોષરહિત આહાર । વેસિય-મુનિવેષમાત્રથી મેલ્લવેલ કિન્તુ પૂર્વ પરિચયાદિકને લઈને નહિ, અર્થાત્-“ધાઙ્ઢૂઈનિમિત્ત૦” ઇત્યાદિ દોષથીરહિત આહાર । માયાની વિચાર શ્રેણિમાં મધ માલ્ખણ ને માંસ મદિરાનાં જે નામો આપ્યાં હતાં તેનો નિષેધ ‘પસિય’ શબ્દ મુકી કરેલ છે. અને પરિચિત કુલોનાં નામ આપ્યાં હતાં તેનો નિષેધ ‘વેસિય’ શબ્દ મુકી કરવામાં આવેલ છે ।

પ્રસંગોપાત્ત “પસિય ” “વેસિય ” શબ્દની ચર્ચા

જો કે ‘પસિય’ શબ્દના અર્થમાં ‘વેસિય’ શબ્દનો અર્થ અન્તર્ગત થાય છે, કારણ કે “ધાઙ્ઢૂઈ” ઇત્યાદિ દોષોનો ૪૨ દોષમાં સમવતાર છે. છતાં પળ ‘વેસિય’ શબ્દ જે અલગ મુકવામાં આવેલ છે, તેનું પ્રયોજન પ છે કે માયાની વિચાર શ્રેણિમાં પૂર્વ પરિચિત અને પશ્ચાત્ પરિચિત કુલોનો જે ઉલ્લેખ કર્યો હતો તેનો સ્પષ્ટ શબ્દમાં નિષેધ કરવો । આ ‘વેસિય’ શબ્દ ઇમ જણાવે છે કે વેષમાત્રથી આહાર લેવો પળ પૂર્વા-પરના પરિચયાદિને આગલ ધરીને નહિ, અત ઇવ ટીકાકાર મહારાજે વેષમાત્રથી લેવાતા આહારના બાધક જે દોષો તેના અભાવરૂપે ‘વેસિય’ શબ્દનો અર્થ જણાવેલ છે । જુઓ “વેસિય’ વૈષિકં કેવલવેષાવાસં ધાત્રી-દૃતિનિમિત્તાદિપિણ્ડદોષરહિતમ્ ।” પસિય પટલે પ્ષણાશુદ્ધ, આ પ્ષણા ઋણ વ્રકારની છે:—ગવેષણા, ગ્રહણેષણા અને ગ્રાસેષણા. ગ્રહણપ્રસંગમાં ‘પસિય’ શબ્દ મુકેલ હોવાથી ગ્રહણેષણા લેવાની છે, ગ્રહણેષણા પટલે ૪૨ દોષ રહિત આહાર લેવો । આ રીતે વિચારતાં ‘પસિય’ શબ્દનો અર્થ ૪૨ દોષ રહિત આહાર થાય છે । ‘વેસિય’ શબ્દે કેટલાંક દોષના અભાવને વતા-વેલ હોવાથી અવશિષ્ટ દોષાભાવના સંગ્રહ માટે ટીકાકાર મહારાજ પસિયનો અર્થ ઉદ્રમાદિદોષરહિત કરે છે, જુઓ-‘પસિય’ પ્ષણીયમુદ્ર-માદિદોષરહિતમ્ ।

પ્રસ્તુતનું અનુસંધાન

હવે આપણે પ્રસ્તુત વિષય પર આવીએ. તે એ છે કે મધ માંસને માંસ મદિરા અમક્ય છે. તેને વાપરનારમાં સાધુતા ટકી શકતી નથી એ વાત પ્રસ્તુત પાઠના અન્ત ભાગમાંથી કઈ રીતે નિકળી શકે છે? આના જવાબમાં જણાવવાનું જે આ પાઠના અન્તિમ ભાગે સૂચવ્યું હતું તે બેંતાલીસ દોષરહિત જે આહાર તે મુનિને વાપરવા લાયક છે-અમક્ય છે. અર્થાત્, તે સિવાયનો અમક્ય છે. બેંતાલીસ દોષરહિત આહાર વાપરનારમાં શુદ્ધ સાધુતા છે, અર્થાત્ તે સિવાયનો આહાર વાપરનારમાં તે નથી. મધ માંસને માંસ મદિરા બેંતાલીસ દોષરહિત આહાર નથી કારણ કે તેમાં પ્રક્ષિત નિક્ષિપ્ત અને અપરિણત દોષો રહેલા છે. પ્રક્ષિત દોષ એમ જણાવે છે કે અચિત્ત યા સંચિત્ત ણ્યા નિન્દનીય જે મધ વગેરે પદાર્થ તેને અડકેલી વસ્તુ લેવામાં પ્રક્ષિત દોષ લાગે છે. જ્યારે નિન્દનીય વસ્તુના સંસર્ગમાં આવેલ વસ્તુ લેવામાં આ દોષ લાગે છે, ત્યારે શુદ્ધ નિન્દનીય અને નિન્દનીય સજાતિના સંસર્ગવાળાં જે માંસ મદિરાદિ તેને લેવામાં તો સુતરાં લાગુ પડે. નિક્ષિપ્ત દોષ એમ જણાવે છે કે સચિત્ત વસ્તુની મધ્યમાં રહેલ અચિત્ત વસ્તુને પણ લેવામાં નિક્ષિપ્ત દોષ લાગે છે. જ્યારે સચિત્ત વસ્તુના મધ્યમાં પડેલ આહાર લેવામાં આ દોષ લાગુ પડે છે, ત્યારે શુદ્ધ સચિત્ત અને સજાતીય સચિત્ત અંશોના મધ્યમાં રહેલ માંસ મદિરામાં તો સુતરાં લાગુ પડે. અપરિણત દોષ એમ જણાવે છે કે જીવસંસક્તિવાળી વસ્તુ લેવામાં અપરિણત દોષ લાગે છે. માંસ મદિરા ને મધ માંસને જીવસંસક્તિવાળાં હોવાથી તેમાં આ દોષ લાગે એવો સ્પષ્ટ જ છે. આ રીતે મધ માંસને માંસ મદિરા દોષત્રયયુક્ત હોવાથી બેંતાલીસ દોષરહિત આહારની ગણતરીમાં આવી શકે નહિ એવું મુનિઓને તે અમક્ય છે એમ સિદ્ધ થાય છે. તથા આ ચાર વસ્તુ બેંતાલીસ દોષરહિત નહિ હોવાથી તેને વાપરનારમાં શુદ્ધ સાધુતા ન હોઈ શકે એ પણ સિદ્ધ થાય છે. આ ચાર વસ્તુ નિન્દનીય અને જીવસંસક્તિવાળી છે એ વાત જૈનત્વના દાવો ધરાવનારને વિદિત પણ છે, અને પ્રસંગે અમો પણ બતાવીશું.

આચારાદ્ગ સૂત્રના વિમલ પાઠને, સૂત્રકાર ભગવન્તને તથા ટીકાકાર મહારાજને અલીક સ્વરૂપમાં ચીતરી ભદ્રિક જીવોને ભ્રમજાળમાં ફસાવવા કેવો પ્રયાસ લેવાયો છે? શાસનદેવ તેને સદ્બુદ્ધિ સમર્પે. દ્વિતીય પાઠની મીમાંસાને ઉપસંહરી તૃતીય પાઠની ભૂમિકામાં હવે પછી પ્રવેશ કરીશું.

(અપૂર્ણ -)

“ जैनबन्धु ” ना लेखकने-

लेखक—आचार्य महाराज श्रीमद् विजयलावण्यसूरिजी

एक महाशय तरफथी “ जैनबन्धु ” नामना दिगम्बर मासिकनो तृतीय वर्षीय ७-८ अंक अमने जोवा माटे मोकलाववामां आव्यो। आ अंकना प्रकाशक तथा मुद्रक तरीके अजितकुमारजीनुं नाम प्रांते जणावेल छे। रखेने आ ते ज अजितकुमारजी न होय, के जेणे “ श्वेताम्बरमत समीक्षा ” मां सत्यथी वेगळी अनेक भ्रमणात्मक घटनाओ भीतरी छे, जेने प्रकाशमां लाववा ‘ श्री जैन सन्य प्रकाश ’ मां अमारे ‘ समीक्षाभ्रमाविष्करण ’ शीर्षक लेखमाळा शुरू करवी पडी छे. अस्तु!

“ जैनबन्धु ” ना ते अंकना ३५मा पाने ‘ अपवाद दशमं मांस ग्रहणकी पुष्टि ’ ए शीर्षक एक लेख फूलचंद जैनना नामथी प्रसिध्द थयेल छे। आ लेखके करेल आक्षेपोनुं निर्मूलन आ मासिकमां सविस्तर प्रमाण पुरस्सरं थई चुक्युं छे, छतां ते तरफ आंखमींचामणा करी ‘ मुखमस्तीति वक्तव्यम् ’ ए न्यायने अनुसारे युक्तिवादने चौकखो कयां सिवाय ज पिष्टपेषण करेल छे. अस्तु!

श्रुतकेवली चतुर्दशवित् भगवान् भद्रबाहुस्वामी प्रणीत परम पावन जे कल्पसूत्र तेनो सनातन वारसो श्वेताम्बरने मळेल छे। आ वारसामां दिगम्बरो भाग मागी शके तेम नथी, कारण के दिगम्बर मान्यताने खोटी पाडनारी अनेक मान्यताओ आमां आवे छे। आ कल्पसूत्र भद्रबाहुस्वामी महाराजे बनावेल छे एम जो दिगम्बरो मानी ले तो कल्पसूत्रना वचनथी विपरीत बोली या मानी शकाय नहि, त्यारे करवुं शुं? आ थुंचवणनो उकेल करवा कतिपय दिगम्बर लेखको ए विचार पर आव्या ले आ कल्पसूत्रना प्रणेता भद्रबाहुस्वामी छे ज नहि। प्रस्तुत लेखके पण शुरूआतमां आ ज वातने पकडी छे, जुओ शुरूआतनो विभागः—

“ श्वेताम्बर समाजमें कल्पसूत्र बहुत माननीय ग्रन्थ है। श्वेताम्बरी भाई इसके रचयिता श्रुतकेवली भद्रबाहु को कहते हैं, किन्तु वास्तवमें यह ग्रन्थ उनका लिखा हुआ है नहि, क्योंकि कल्पसूत्रमें उसका रचनाकाल वीर सं. ९८० लिखा है. जबकि भद्रबाहुस्वामी वीर सं. १६२ में हुये हैं। ”

उपर्युक्त लखाणमां लेखक एम जणाववा मागे छे के कल्पसूत्रमां एवुं लखेल छे के आ ग्रन्थनी रचना वीर सं. ९८० मां थयेल छे. बीजी बाजु नजर करीए तो भद्रबाहु स्वामि महाराजनो काल वीर सं. १६२ नो छे माटे कल्पसूत्रना रचयिता श्रुतकेवली भद्रबाहुस्वामी होई शके नहि। आ हकीकत असीम जुठाणाथी भरेली छे। कल्पसूत्रमां कल्पसूत्रनो रचनानो काल बतावेल ज नथी. केवल कल्पसूत्रने पुस्तक पर लखवानो काल जणाववामां आवेल छे, जुओः—

अथ भगवतो निर्वाणकालस्य पुस्तकादिलिखनादिकालस्य च अन्तरमाह-
समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव सब्बदुक्खपहीणस्स नव वाससयाई
विकंताइ दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ।

[श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् सर्वदुःखप्रहीणस्य नव वर्ष-
शतानि व्यतिक्रान्तानि दशमस्य च वर्षशतस्य अयमशीतितमः संवत्सरः
कालो गच्छति]

अत्र व्याख्यालेशः—कल्पसूत्रस्य पुस्तकलिखनकालज्ञापनाय इदं सूत्रं
देवर्षिधगणिक्षमाश्रमणैर्लिखितम्, श्री वीरनिर्वाणादशीत्यधिकनवर्षशतातिक्रमे
पुस्तकारूढः सिद्धान्तो जातस्तदा कल्पोऽपि पुस्तकारूढो जात इति । तथा
चोक्तम्—

वल्लहिपुरंमि नयरे देवडिपमुहसयलसंवेहिं ।

पुत्थे आगमलिहिओ नर्वसयअसीआओ वीराओ ॥ १ ॥

[वल्लभीपुरे नगरे देवर्षिप्रमुखसकलसंघैः ।

पुस्तके आगमो लिखितो नवशताशीतौ वीरात् ॥ १ ॥)

भावार्थ—कालनी परिहाणिने लईने, विना पुस्तक ग्रन्थो खसबा लाग्या
त्यारे वल्लभीपुर (वल्ला) मां महावीरनिर्वाणथी ९८० में वर्षे देवर्षिगणिक्षमा-
श्रमण प्रमुखसकलसंघे मळीने कंठस्थ आगम रहेता हता तेने पुस्तकमां लख्या ।

कदाच लिखितनो अर्थ रचित करवामां आवतो होय तो लेखकने
आ गम्भीर भूल सुधारवा वैयाकरण अने व्यवहारज्ञ पुरुषनो परिचय
करवानी जरूर छे । दिगम्बरीय जैनेन्द्र व्याकरणनी शब्दार्णवचन्द्रिका
नामनी लघुवृत्तिनी प्रतिने प्रान्ते लखेल छे केः—

“संवत् १७१३ वर्षे कार्तिक सुदि अष्टमी बुधे वाग्बरदेशे..... श्रीक-
ल्याणकीर्तिस्तच्छिष्यब्रह्मतेजःपालेन जैनेन्द्रमहाव्याकरणं सवृत्तिकं लिखितं
शोधितं च ॥

आमां पण ‘लिखित’ शब्द छे, हवे लिखितनो अर्थ तो रचित
करवामां आवे तो तेनो संवत् १७१३ नो जणावेल छे अने दिगम्बर
मान्यता ए छे के आ वृत्तिना रचयिता सोमदेव छे जेओए शक संवत्
११२७ मां रचेल छे. आ बावतनो पण घुंचवाडो लेखकने छोडे तेम नथी ।

आगल चालतां लेखक लखे छे केः—

“कल्पसूत्रमें पृ. १७७ पर लिखा है किः— ‘यद्यहि मधुमद्यमांसवर्जनं
यावज्जीवमस्त्येव तथापि अत्यन्तापवाददशायां ब्राह्मपरिभोगार्थं कदाचित्
ग्रहणेऽपि चतुर्मास्यां सर्वथा निषेधः ।’ ”

आ पाठ कल्पसूत्रनो छे एम समजाववा लेखके आडम्बर करेल छे,
परंतु आ पाठ कल्पसूत्रनो छे ज नहि, किन्तु कल्पसूत्र परनी अनेक टीका
पैकीनी सुबोधिका नामनी टीकानो छे । टीकाकार महर्षिप ‘कदाचित्’ अने
‘अपि’ शब्द मुकीने ध्वनित करेल छे के उत्सर्ग विनानो अपवाद अने

अपवाद विनानो उत्सर्ग होई शकतो नथी ए नियमानुसार बाह्य परिभोगने अर्थ कदाचित् ग्रहण करातुं होय तो पण चोमासामां तो तेनो सर्वथा निषेध ज समजवो । आ बावतनुं सविस्तर विवेचन प्रमाण पुरस्सर अमो प्रथम करी आव्या छीप, त्यांथी वाचकवर्गे जोई लेवुं.

आगळ चालतां लेखक अमने उद्देशीने जणावे छे के :— विजय-लावण्यस्वरिप कल्पसूत्रना विधानने पुष्ट करवानुं ज ध्येय राखेल छे अने आ ध्येयनी पूर्ति माटे भावप्रकाश आदि ग्रन्थोनां प्रमाणो पण आप्यां छे । आना उत्तरमां जणाववानुं जे परम पावन कल्पसूत्र स्वतः प्रमाणपुष्ट ज छे. फक्त अजितकुमारजीप खाटी भ्रमणा उत्पन्न करी हती तेने माटे अमारे अनेक प्रकारे व्याख्यान बताववुं पड्युं हतुं. टीकाकार महाराजना एक प्रकारना व्याख्यान पर अजितकुमारजीप आक्षेप करता जणावेल हतुं के मांस बाह्य उपयोगमां आवतुं ज नथी. आ वात भूल भरेली छे ते जणाववा पुरता भावप्रकाशादिना पाठो आपवा पड्या हता। आ वधुं अजितकुमारजीने आभारी छे ।

आगळ चालतां लेखक जणावे छे के “जोवहिंसा जिस कार्यमें होती है, जैन साधु उस कार्यको नहीं कर सकता। यदि जानते बुझते भी वह जीवहिंसा करता है तो वह जैन साधु नहीं कहला सकता।”

आना प्रत्युत्तरमां जणाववानुं जे आ वातमां कोईनो मतभेद होई शके नहि, परन्तु अपवाद दशामां विशेष लाभनी परिस्थितिप उपर्युक्त वातने विश्रान्ती आपवी पडे छे । एकान्त ज जो मानी लेवामां आवे तो चोमासामां भूमि जीवाकूल होवाथी विहारमां हिंसा थाय छे एम जाणनार तमारा दिगम्बर साधुने ‘अपवाद दशायि कारणे चोमासामां विहार अवश्य करवो’ एवा दिगम्बर शास्त्रीय वचनने आधारे विहार करवामां शाधुता रहेशे के केम ते लेखकने विचारवुं पडशे ।

आगळ चालतां लेखक ‘अपवाद’ मार्गने वाना तरिके प्रतिपादन करे छे, परंतु लेखकने उत्सर्ग अपवादनी गुंथणी कोई सदगुरु पासे शीखवानी आवश्यकता छे । दिगम्बरदर्शने अनेक स्थले अपवाद बताव्या छे. तेटलुं ज नहि परंतु अपवाद सिवायनो उत्सर्ग होई शकतो ज नथी. अपवाद सिवायनो उत्सर्ग माननार स्याद्वाद दर्शन पर कुठाराघात करे छे, त्यां सुधी लखी गया छे. अने आमां मांसना अपवादनो पण समावेश थई शके छे ।

मांस शब्दनो सर्थ पुष्कळ या वनस्पति विशेष थाय छे. आ चर्चा-वाळो पाठ हजु अमारी तरफथी बहार चर्चामां आवेल नथी, छतां ते चर्चामां कल्पसूत्रना पाठनी चर्चाने नाखी जैनध्वजना लेखक चरनदासजी तथा अमोने परस्पर अफळाववानी भेदी रमत खेली पोते खसी जवानी चालाकी खेली छे. परंतु आ तेमनी दुर्वताने ज प्रगट करे छे.

આગળ ચાલતાં લેખક જણાવે છે કે:- “ અજિતકુમારજીને શ્વેતામ્બરમત સમીક્ષા’માં જો કુછ લિખા હૈ વહ ગલત નહિ હૈ ।”

આના જવાબમાં જણાવવાનું જે અજિતકુમારજીએ શ્વેતામ્બર મત સમીક્ષામાં ગપ્પા મારવામાં કચાશ રાખી નથી, જેનું સવિસ્તર પ્રદર્શ ‘સમીક્ષાપ્રમાવિષ્કરણ’માં અમો કરાવી આવ્યા છીએ. જરૂર હશે તો પ્રસંગે અનુક્રમણિકા પણ મઠી રહેશે તથા આ લેખકના વચનો પણ સાબીત કરો આપે છે, કઈ રીતે ? જુઓ:-

અજિતકુમારજી શ્વેતામ્બર મત સમીક્ષામાં જણાવે છે કે માંસ દવા તરીકે બાહ્ય ઉપયોગમાં આવી શકતું જ નથી ત્યારે આ પ્રસ્તુત લેખના લેખક કબુલ કરે છે કે માંસ દવા તરીકે બાહ્ય ઉપયોગમાં આવે છે. વગેરે.

આગળ ચાલતાં અમારી લેખમાઠાને રોકવા ડરામણી આપતા લેખક જણાવે છે કે-

સમ્ભવ હૈ ‘જૈન સત્ય પ્રકાશ’ દ્વારા ઈસી પ્રકાર અન્ય બી અનુચિત વિધાનોંકા સમર્થન ક્રિયા જાવેગા ઓર તબ ‘શ્વેતામ્બર મત સમીક્ષા’ કા લિખના સ્વતઃ સત્ય-પ્રમાણિત હો જાયગા ।”

આના જવાબમાં જણાવવાનું જે સત્યપ્રકાશમાં ઉચિતવિધાનનું જ સમર્થન થાય છે. કદાચ તમારી અનુચિતતાનું વિધાન ન હોવાથી અનુચિત લાગતું હોય તો તેનું કોઈ ઔષધ નથી. ઉચિતતા કે અનુચિતતા વચનમાત્રથી થઈ જતી નથી, કિન્તુ પ્રમાણ અને યુક્તિવાદથી થાય છે. એક પણ પ્રમાણ યા યુક્તિને સ્વચ્છિત કર્યા સિવાય વાક્યરૂરતાથી કોઈ કાર્ય સરવાનું નથી ।

હાલ આ લેખને ઉપસંહારતાં અમો પટલું જણાવીએ છીએ કે અમારા શ્વેતામ્બર દર્શનમાં માંસાદિ નિન્વ પદાર્થનો ઉપયોગ નથી, પટલું જ નહિ પરંતુ તેને ધિક્કારી કાઢેલ છે. આ અમારો રાજમાર્ગ છે. ક્ષિત્ત તેનું વર્ણન આવે છે તે કેવળ ઉત્સર્ગ અપવાદની વિશાલ ગુંથણીને આધારે છે. આ ઉત્સર્ગ અપવાદની ગુંથણીને દિગમ્બર દર્શને પણ પોંચના દઈ દઈ સ્વીકારી છે. ઈતિશમ્ ।

નિવેદન

ડેટલાક અગત્યના કારણે ‘શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ’ નો મે મહિનાનો અંક નિયમ મુજબ બહાર નથી પડી શક્યો અને તેથી મે-જુનનો અંક સાથે બહાર પાડવો પડ્યો છે, તે માટે અમે અમારા વાચકોની ક્ષમા માગીએ છીએ.

---વ્યવસ્થાપક

દુર્લભ પંચક

[શ્રી. શત્રુઙ્ગ્ય તીર્થ, શિવપુર-મોક્ષ શેત્રુંજી નદી, શાંતિનાથજિન અને શમિદાન-મુનિદાનનું વિવરણ]

લેખક—આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયપદ્મસૂરિજી

શત્રુઙ્ગ્ય : શિવપુર, નદી શત્રુઙ્ગ્યાભિધા ॥

શ્રીશાંતિ: શમિનાં દાનં, શકારા: પશ્ચ દુર્લભા : ॥ ૧ ॥

પરમતારક પૂજ્ય શ્રી. તીર્થકર દેવોએ આરંભ સમારંભમય વિવિધ પ્રવૃત્તિઓથી ભરેલા પ્રવૃત્તિમય જીવન કરતાં નિવૃત્તિમય જીવનને મુક્તિપદ મેળવવાનાં અનેક સાધનોમાં ઉત્તમ સાધન તરીકે ફરમાવ્યું છે. એ તો અનુભવ સિદ્ધ છે કે પ્રવૃત્તિનાં લોભાદિ સાધનોને દૂર કરીએ અને પરમ પ્રભાવશાલી શ્રી. તીર્થસેવાદિ ઉત્તમ સાધનો સેવીએ તો જ નિવૃત્તિમય જીવન પામી શકાય. આવા અનેક મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખી પૂર્વાચાર્ય ભગવંતોએ જેમ દશ દૃષ્ટાંતે મનુષ્ય ભવની અને તેમાં પણ્ય-અનુક્રમે ધમશ્રવણ, શ્રદ્ધા, સંયમ, અને તેની સાધનામાં આત્મિક વાર્થ ફેરવવું—આ ચારની દુર્લભતા જણાવી છે, તેવી જ રીતે પાંચ શકાર (જે પદાર્થવાચક શબ્દના શરૂઆતમાં 'શ' આવે તેવા પાંચ પદાર્થો)ની દુર્લભતા જણાવી છે. સમજવાનું એમ છે કે-મહાભાગ્યોદયે કાયમની નિવૃત્તિને આપનાર આ પાંચ મળી શકે છે. તે પાંચ અને તેમનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે સમજવું:—

૧ શત્રુઙ્ગ્ય, ૨ શિવપુર-મોક્ષ, ૩ શત્રુઙ્ગ્યા નદી, ૪ શાંતિનાથ પ્રભુનું પૂજન અને ૫ શમિઓ-મુનીઓને દાન.

૧-શત્રુઙ્ગ્ય તીર્થ—જે દ્વારા સંસારસમુદ્ર તરો શકાય તે તીર્થ કહેવાય. તેના ચાર ભેદ આ પ્રમાણે સમજવા:—

(૧) નામ તીર્થ—કોઈનું તીર્થ એવું નામ પાડીએ તે પુરૂષ, નામ નિક્ષેપની અપેક્ષા (નામનું) તીર્થ કહેવાય.

(૨) સ્થાપના તીર્થ—તીર્થનો નકશો, જેમ શ્રી. શત્રુઙ્ગ્યાદિ તીર્થનો પદ્મ છબી વગેરે.

(૩) દ્રવ્ય તીર્થ—ખીજનઓ (અન્ય ધાર્મિક) જેને તીર્થ તરફે સ્વીકારે છે, એવા લૌકિક તીર્થ, કે જેઓ, આજ મહત્તે દૂર કરે પણ્ય આંતર મેલ (કર્મથી થયેલી જીવની મલિનતા)ને દૂર કરી શકે નહિ.

(૪) ભાવ તીર્થ—સકલ કર્મમલને દૂર કરી ઠેઠ મુક્તિ સુધીના પણ્ય લાભ આપવાને સમર્થ હોય એવા અનંત તીર્થકર ગણુધર સમલકૃત શ્રી. શત્રુઙ્ગ્ય વગેરે પવિત્ર તીર્થ, કલ્યાણકલ્પમિ વગેરે પવિત્ર સ્થલો.

શ્રુતકેવલિ ભદ્રપાહુ સ્વામી તથા પૂજ્ય શ્રી. જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ મહારાજને

આ આમત સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે કર્મોનાં ક્ષય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ જેમ દ્રવ્ય, કાલ, ભવ, ભાવ, નિમિત્તે થાય છે, તેમ ઉત્તમ ક્ષેત્રના નિમિત્તે પણ થઈ શકે છે. વળી એ પણ જગન્નાહેર છે કે શારીરિક સધારણાને માટે જેમ દવાખાના વગેરે સાધન છે તેમ માનસિક સુધારણાને માટે એટલે મનને નિર્મલ બનાવવા માટે અને શાંતિમય જીવન ગુન્નરવા માટે શ્રી શત્રુંજ્યાદિ તીર્થભૂમિ આદિ પવિત્ર સ્થલો વિશિષ્ટ સાધન છે,

આઠમા અંગ તરીકે પ્રસિદ્ધ એવા શ્રી અંતકૃદ્દશાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—ઘણાંએ મુનિવરો વગેરે 'જાવ સેતુંજે સિદ્ધા' એટલે સંયમાદિની સાધના કરી આ તીર્થ ભૂમિનાં સ્પર્શન, દર્શન, ધ્યાનાદિથી સકલ કર્મસમૂહ દૂર કરી મુક્તિપદ પામ્યા. શૈલક રાજર્ષિ, અને જ્યોતે બાલબ્રહ્મચારી શ્રીનેમિનાથ પ્રભુને વાંદીને આહાર કરવાનો નિયમ હતો એવા પાંચ પાંડવોએ જ્યારે શ્રી રૈવતાચલના રસ્તામાં સાંભળ્યું કે શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ નિર્વાણપદ પામ્યા ત્યારે વીશ કોડ મુનિવરો અને કુંતીમાતાની સાથે તે યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, સહદેવ અને નકુલ એ તીર્થોદ્ધારક પાંચે પાંડવો, આ શ્રી શત્રુંજ્ય ગિરિની ઉપર મહાલાભદ્રાદિ અણુશણુ સમી, ક્ષપક શ્રેણીમાં આરઠ થઈ, ભારે વ્રાતિ કર્મોને ખપાવી, કેવલી થઈને, યોગ નિરોધ કરી શૈવેશી અવસ્થામાં અઘાતિ કર્મપુંજને યાળી સિદ્ધિપદ પામ્યા, એમ શ્રી રાતાસૂત્રમાં કહ્યું છે. ચૈત્રી પૂામે કોડ મુનિવરોની સાથે શ્રી. પુંડરીક ગણધર^૧ તથા ત્રણ કોડ મુનિવરોની સાથે (મહાસતી સીતાજીની પછી દીક્ષા ગ્રહણ કરનાર) શ્રી. નામચંદ્ર વગેરે ઘણાંએ ભવ્ય જીવે આ શ્રી શત્રુંજ્ય તીર્થમાં સિદ્ધિપદ પામ્યા.

આ તીર્થનાં ૨૧ નામો આ પ્રમાણે અતિમુક્ત મુનિએ નારદ ઋષિની આગળ કહ્યાં છે:—
૧ સિદ્ધિક્ષેત્ર, ૨ તીર્થરાજ, ૩ મરૂદેવ, ૪ ભગીરથ, ૫ વિમલાદિ, ૬ આહુબલિ, ૭ સહસ્ર કમલ, ૮ તાલધ્વજ, ૯ કદંબ, ૧૦ શતપત્ર, ૧૧ નગાધિરાજ, ૧૨ અષ્ટોત્તરશતકુટ, ૧૩, સહસ્રપત્ર, ૧૪ ઢંક, ૧૫ લોહિત્ય, ૧૬ કપર્દિ નિવાસ, ૧૭ સિદ્ધિશેખર ૧૮ શત્રુંજ્ય ૧૯ મુક્તિનિલય, ૨૦ સિદ્ધિપર્વત અને ૨૧ પુંડરીક.

આ શ્રી સિદ્ધિગિરિમાં પાંચ સજીવન કૂટો છે જ્યાં રસકૃપિકા (કૂંઈ) રત્નની ખાણ, દિવ્ય ઔષધિ, કલ્પવૃક્ષ વગેરે દિવ્ય પદાર્થો રહેલા છે, તેનાં નામ આ પ્રમાણે જાણવાં:—
૧. ઢંક, ૨. કદંબ, ૩. કોટી (કપર્દિ) નિવાસ, ૪. લોહિત્ય અને ૫. તાલધ્વજ.

આ શ્રી સિદ્ધિગિરિ અવસર્પિણીના પહેલા આરામાં ૮૦ યોજન પ્રમાણુ, બીજા આરામાં ૭૦ યોજન પ્રમાણુ, ત્રીજા આરામાં ૬૦ યોજન પ્રમાણુ, ચોથા આરામાં ૫૦ યોજન પ્રમાણુ હતો અને હાલ પાંચમા આરામાં ૧૨ યોજન પ્રમાણુ છે. તે પણ વિસ્તારમાં ધટતો ધટતો છઠ્ઠા આરામાં ૭ હાથ પ્રમાણુ રહેશે.

સુગાદીશ પ્રભુ શ્રી આદિદેવના સમયમાં આ શ્રી સિદ્ધિગિરિનો વિસ્તાર મૂલના ભાગમાં ૫૦ યોજન પ્રમાણુ અને ઉપરના ભાગમાં ૬૫ યોજન પ્રમાણુ હતો. અને આ ગિરિરાજ ૮ યોજન પ્રમાણુ ઉંચો હતો. આવતી ચોવીશીમાં

૧. એમનું બીજું નામ ઋષભસેન છે, તે શ્રી મરતરાજના પહેલા પુત્ર અને શ્રી ઋષભ-સ્વામીના પહેલા ગણધર જાણવા.

શ્રી શ્રેણિકરાજ્ઞ વગેરેના જીવો પદ્મનામ આદિ નામે તીર્થંકરો થશે. તેઓ પણ અહીં સમવસરશે (પધારશે). તેમજ વર્તમાન ચોવીશીના ચોવીશ તીર્થંકરો પૈકી શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ સિવાયના તેવીસે તીર્થંકરો અહીં પધાર્યા હતા.

અહીંયા આ અવસર્પિણીમાં શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુની કેવલિ અવસ્થામાં, આરીસા લુપ્તમાં અનિત્ય ભાવના ભાવી કેવલી થનાર. ‘ જિતો ભવાન્ વર્ધતે મયં ’ એમ સુણી સાવચેત રહેનાર, ચોરાશી લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાલા અને આઠમે ભવે મુક્તિપદ પામનારા, શ્રી ભરત ચક્રવર્તીએ અહીં એક ચોજન પ્રમાણ રત્નમય વિશાલ મંદિર અંધાવ્યું હતું. તેમાં સોનાની તથા રૂપાની બાવીશ પ્રતિમાઓ હતી. મૂલ નાયક તરીકે રત્નમય શ્રી ઋષભદેવ ભગવતની પ્રતિમા હતી. અને તે મંદિરને ફરતી બાવીશ દેવકુલિકા (દેવડીઓ) હતી. પહેલાં અહીં બીજાં પણ તેવાં ઘણાં દહેરાં હતાં, જેઓમાં બાવીશ તીર્થંકર દેવોની કૈમ્યમય પ્રતિમાઓ અને પાદુકાઓ હતી. મહારાજા શ્રી ભરતની જેમ અહીં શ્રી બાહુચલિજીએ પણ સમવસરણુના દેખાવપહિત ‘ શ્રી મરદેવી પ્રાસાદ ’ નામનું દહેરાસર અંધાવ્યું હતું. તેમ કરવામાં છેટેથી શ્રી મરદેવી માતાજી હાથીની અંબાડી ઉપર બેઠા બેઠા સમવસરણુની ઋદ્ધિ જોઈને ત્યાં જ કષ્ટ રીતે કિત્તમ ભાવના ભાવી કેવલી થઈ મુક્તિપદ પામ્યા ? —આ હકીકત જણાવવાનો મુદ્દો હતો.

આત્મિક વીર્યોદ્ધાસ વધારનાર, પરમ પ્રભાવક આ તીર્થની ભૂમિમાં એ કરોડ મુનિવરોની સાથે વિદ્યાપર રાજર્ષિ—શ્રી નમિ અને વિનમિ મુનિરાજ તથા દ્રવિડ અને ઉવારિખિલી (દ્વન્) મુનિવરો દશ કરોડ મુનિરાજના પરિવારથી પરિવરીને સિદ્ધિપદ પામ્યા. શ્રી નારદ મુનિરાજ અહીં ૯૧ લાખ મુનિવરોની સાથે અને સાડી ત્રણ કરોડ મુનિવરોના પરિવાર સાથે શ્રી. શાંખ અને પ્રદુમ્ન મુનિરાજ વગેરે ભવ્ય જીવો અહીં સિદ્ધિપદ પામ્યા.

આ જ ગિરિરાજની આરાધના કરીને શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના, સૂર્યપશાથી માંડીને સગર ચક્રવર્તિ સુધીના, ઘણાંએ રાજા વગેરે આંતરે આંતરે સર્વાર્થસિદ્ધિમાં જાય, એ ક્રમે સિદ્ધિપદ પામ્યા હતા. તેમજ શુકરાજા વગેરે અસંખ્યાતી કોડાકોડી પ્રમાણ ભવ્ય જીવો પણ આ જ તીર્થની સાધનાથી, પરમપદ પામ્યા હતા. શ્રી અન્વિતનાથ અને શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ—અહીં ચોમાસુ રહ્યા હતા. પ્રભુ શ્રી નેમિનાથના વચનથી શ્રી નંદિષેણ નામના મુનોશ્વર યાત્રા કરવા અહીં આવ્યા હતા. તેમણે મહાભયંકર રોગની પીડા હરનાર શ્રી અન્વિતનાથ નામનું પ્રાકૃત સ્તોત્ર બનાવ્યું છે. અહીં શ્રી ભરતમહારાજાએ નાના તળાવના રથત્રે અને ગુફાઓમાં પધરાવેલી મહાપ્રભાવશાલી પ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરનારા ભવ્ય જીવો એકાવતારી અને છે.

૨—રાજા શ્રેણિક પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવના પરમ ભક્ત હતા. ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં, અર્ધિણી હરિણીનો શિકાર કરવાથી રાજા શ્રેણિકે નરકાયુષ્યનો અંધ પાડયો; જેથી, હાલ તે પહેલી નરકમાં છે. ૮૪ હજાર વર્ષનું જીવન પૂરું કરી તે તીર્થંકર થશે. વિસ્તાર માટે શ્રી તીર્થંકર નામ કર્મ આ લેખ જોવો, જે આ માસિકમાં છપાયો છે.

૩—રામાયણમાં કહ્યું છે કે—રાવણ આ મુનિ ઉપર દ્વેષ રાખતો હતો. “ અષ્ટાપદની નીચે પેસી પર્વત સહિત આ મુનિને સમુદ્રમાં ફેંકુ,” આ ઈરાદાથી રાવણ નીચે ગયો. મુનિને ખબર પડતાં અમત્કાર બતાવ્યો ત્યારે રાડ પાડી તેથી તેનું રાવણ નામ પ્રસિદ્ધ થયું.

અંક ૧૦-૧૧]

દુર્લભ પંચક

[૩૬૬]

આ શ્રી શત્રુઞ્જય તીર્થનો, તીર્થાનુરાગથી શ્રી સંપ્રતિ, વિક્રમાદિત્ય, સાતવાહન રાજ્ય, વાગ્બટ મંત્રી, પાદલિપ્ત, આમરાજ્ય વગેરે ઘણા પુણ્યશાલી જીવોએ ઉદ્ધાર કર્યો છે.

શકેન્દ્રે શ્રી કાલિકાચાર્ય મહારાજની આગળ કહ્યું હતું કે-શ્રી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં પણ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો આ શ્રી શત્રુઞ્જયનું સ્મરણ કરે છે. તેમજ કલ્કિરાજનો પ્રપૌત્ર મેઘધોષ નામનો રાજ્ય ભવિષ્યમાં અહીં રહેલા શ્રી મરદેવી પ્રાસાદનો અને શ્રી શાંતિનાથના પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર કરાવશે, અને છેલ્લો ઉદ્ધાર શ્રી. દુષ્પસહ સરિજના ઉપદેશથી રાજ્ય વિમલ વાહન કરાવશે અને તીર્થના વિચ્છેદકાલમાં પણ ભાવિ શ્રી પદ્મનાથ પ્રભુના તીર્થ સુધી દેવતાઓ, આની પૂજા કરશે. આ તીર્થના પ્રભાવે પુણ્યશાલિ એવાં નિર્ધરો પણ સદ્ગતિ પામ્યા છે. પામે છે અને પામશે. તેમજ ચિત્તની એકાગ્રતાથી આ તીર્થનું ધ્યાન કરવાથી સિંહ, અગ્નિ, સસુદ્ર, સર્પ, વાઘ, રાજ્ય, ઝેર, યુદ્ધ, ચોર, શત્રુ, મરડા આદિનો ભય જરૂર નાશ પામે છે. વળી ખીજા સ્થલે કરેલ, ઉચ્ચ તપ અને ઉચ્ચ બ્રહ્મચર્યથી જે લાભ થાય, તે લાભ અહીં વિધિપૂર્વક ચોમાસુ, નવાણું યાત્રા વગેરે નિમિત્તે રહેવાથી મલી શકે એવો આ તીર્થનો અલૌકિક પ્રભાવ છે. એક માયુસ કરોડો રૂપિયાના ખરચે ખીજા સ્થલે ઠગિજીત સુંદર આહારનું દાન કરવાથી જે લાભ પામે તે લાભ અહીં વિધિપૂર્વક એક ઉપવાસ કરવાથી મેળવી શકે છે. આ શ્રી વિમલગિરિને દેખવાથી, ત્રણે લોકના તીર્થના દર્શનનો લાભ મલે છે. અને આ તીર્થભૂમિમાં ભોજનશાલા દાનશાલાદિની હયાતી છતાં (તેવા ઉપદ્રવ સિવાયના કાળમાં) કાગડનો ઉપદ્રવ પ્રકટતો નથી. અને સિદ્ધગિરિના યાત્રા કર્યા પહેલાં યાત્રાળુઓને ભોજનદાન કરાવવાથી (ભાતુ દેવાથી) કરોડ ગુણો લાભ થાય, અને જ્યારે યાત્રા કરીને નીચે ઉતરે ત્યારે ભાતું આપવાથી અનંતગુણું ફલ મળી શકે છે. વળી આ તીર્થની યાત્રાનો લાભ લેવા માટે સંઘપતિ વગેરે ચતુર્વિધ સંઘ સાથે અહીં આવે, તેમાં ગિરિરાજને જોવા પહેલાં સંઘને જમાડવાથી કરોડગુણું ફલ અને જોયા પાદ જમાડવાથી અનંતગુણું ફલ મલે એમ કહ્યું છે.

તેમજ અપેક્ષાએ કલ્યાણુક ભૂમિઓના વંદનનું ફલ પણ, આ તીર્થની વંદનાથી મલી શકે છે. અયોધ્યા, મિથિલા, ચંપાનગરી, શ્રાવસ્તિનગરી, હસ્તિનાગપુર, કૌશાખી, કાશા, કાંકંદી, કાંપિલ્યપુર, ભદ્રિલાનગરી, સતવાહ નગર, શૌર્યપુર, કુડ્યામ, અપાપાપુરી, ચંદ્રાનનાપુરી, સિંહપુર, રાજગૃહ, શ્રી ગિરનાર, સમેતશિખર, વૈભારગિરિ, અષ્ટાપદ પર્વતની યાત્રા કરવાથી જે ફલ મલે તેથી સોગણું ફલ આ શ્રી તીર્થાધિરાજની યાત્રા કરવાથી મળે છે. તેમજ અહીં રહેલા પ્રભુ બિયના પૂજનથી જે કર્મનિર્જરાદિ લાભ થાય, તેથી સો ગુણો લાભ આ તીર્થમાં મિત્ર ભરાવી (પ્રતિષ્ઠા)-અંજનશલાકા પ્રતિષ્ઠા કરાવીને પધરાવવાથી મળે છે. અને મંદિર બંધાવવાથી હજાર ગુણો અને તેના રક્ષણનો પ્રબંધ કરવાથી અનંત ગુણો લાભ મલે છે. જે બલ્ય પુરૂષો આ ગિરિરાજના શિખર ઉપર પ્રતિમા પધરાવે અથવા મંદિર બંધાવે તેઓ અહીં ત્રિશિષ્ટ ઋદ્ધિઆદિના સુખ ભોગવીને જરૂર ઉત્તમ દેવ-લોકની ઋદ્ધિ પામે છે. તથા આ શ્રી પુંડરીકગિરિનું સ્મરણ કરી નવકારથી આદિ પરચક્રખાણુ કરનાર પુણ્યશાલિ જીવોને અતુકમે કરેલ તપથી આગળના અધિક મોટા તપનું ફલ મલે છે. આ પ્રમાણે આ ગિરિરાજનો અલૌકિક પ્રભાવ કહેવામાં આવે છે.

[૩૭૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૩]

ખીજા ગ્રંથોમાં એમ પણ કહ્યું છે કે, આ ગિરિરાજનું સ્મરણ કરતી વખતે જેવી જેવી મન વચન કાયાની એકાગ્રતા હોય તેને અનુસારે છઠ્ઠી માંડીને માસખમણ સુધીના તપનો લાભ મળે છે; તેમજ શીલવિહૃણા જીવો પણ અહીં અણુશણુ કરતાં આનંદથી દેવલોકની સંપદા પામે છે.

અહીં છત્ર, ચામર, ઝારી, ધ્વજ, થાલનું દાન કરનારા ભવ્ય જીવો વિદ્યાધરની ઋદ્ધિને અને રથનું દાન કરનારા જીવો-અકર્ત્તૃપણાની ઋદ્ધિ પામે છે. વળી કારણસર તપશ્રયા કરવામાં અસમર્થ એવા ભવ્ય જીવો પણ અહીં પ્રભુદેવનાં પૂજનકાલે દશ ફૂલની માળા ચઢાવવાથી ઉપવાસનું, ૨૦ માલા ચઢાવવાથી છઠ્ઠનું, ૩૦ પુષ્પમાલાઓ ચઢાવવાથી અઠ્ઠમનું, ૪૦ માલાઓ ચઢાવવાથી ચાર ઉપવાસનું અને ૫૦ માલાઓ ચઢાવવાથી પાંચ ઉપવાસનું ફલ પામે છે. આ તીર્થમાં પૂજા અને સ્નાત્રમહોત્સવ કરવાથી પણ જે પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય બંધાય તેવું પુણ્ય ખીજા તીર્થોમાં સોનૈયા, ભૂમિ, આભૂષણનું દાન કરવાથી પણ બંધાતું નથી.

આ તીર્થની નજીકમાં વસેલા શ્રી પાદલિખપુર (પાલીતાણા)માં શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીરસ્વામિનાં સુંદર દેવાલય શોભે છે. આ ગિરિરાજના નીચેના ભાગમાં શ્રી નેમિનાથનું વિશાળ ભવ્ય મંદિર દીપે છે. મહામંત્રિ ઉદાયનના પુત્ર વાગ્બટ મંત્રીએ ૨ કોડ ૯૭ લાખ દ્રવ્યનો વ્યય કરી ગિરિરાજની ઉપર રહેલા શ્રી આદીશ્વર ભગવંતના મુખ્ય પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો હતો. અહીંના મૂળનાયક પ્રભુ શ્રી આદિદેવની ભવ્ય મૂર્તિના ન્યારે ભવ્ય જીવો દર્શન કરે છે, ત્યારે તેઓનાં નેત્રાં જાણે અમૃતથી સિંચાયાં હોય તેવી અપૂર્વ શાંતિનો અનુભવ કરે છે.

વિ. સં. ૧૦૮માં ઘણું દ્રવ્ય ખરચીને જવડ શેઠે શ્રી રૂપભદ્રેનું બિંબ સ્થાપન કર્યું. તે બિંબ તેજસ્વિ મમ્માણુ નામના મણિશૈલમાંથી નીકળેલા ન્યોતીરસ નામના રત્નનું બનાવ્યું હતું. તે જવડ (ડિ) શેઠનો ટુંકો અહેવાલ આ પ્રમાણે સમજવો:—

આ શેઠ મધુમતી (મહુવા બંદર)ના રહીશ હતા. તેમણે ત્રીવજ્રસ્વામિજી મહારાજની પાસે શ્રી શત્રુંજય(નું)મહાત્મ્ય સાંભળ્યું. ત્યારબાદ તીર્થભકિતથી અહીં આવ્યા. સુગંધિ જલથી સ્નાત્ર કરવાની ઇચ્છા થઈ, પણ મૂલનાયકનું લેખ્યમય બિંબ હતું, જેથી સ્નાત્રનું જલ પડવાથી બિંબને નુકશાન પહોંચે, આથી શેઠ નાખુશ થયા. તેમણે ચક્રેશ્વરીની આરાધના કરી. દેવીએ શેઠને મમ્માણુપર્વતની ખાણ દેખાડી. શેઠે ત્યાં રત્નમય મૂર્તિ તૈયાર કરાવી રથમાં પધરાવી, તીર્થાધિરાજ ઉપર લાવવા લાગ્યા. પોતાની સ્ત્રીસહિત શેઠ રથની સાથે ગિરિરાજ ઉપર, દિવસે સાંજ સુધીમાં જેટલો માર્ગ ચાલે, ત્યાં રાતે પાછો તે રથ પાછો હડી સવારે ન્યાં હોય ત્યાં થંભાય. આ હકીકતથી શેઠ ઉદાસ થયા. કપર્દિચક્ષુની આરાધના કરવાથી તેનું મૂળ કારણ જાણવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ રથને ચાલવાના રસ્તામાં સ્ત્રીસહિત શેઠ, સાહસ કરી આડા પડયા (સૂઝ રહ્યા). આવી શેઠની હિંમત જોઇને સંતુષ્ટ થયેલા અધિષ્ઠાયક દેવે બિંબસહિત રથને ગિરિરાજના શિખર ઉપર સ્થાપન કર્યો. વ્યાજબી જ છે કે-સાત્ત્વિક પુરુષો અશક્ય કાર્ય પણ સહેલાઈથી સાધી શકે છે. ત્યારબાદ મૂલ નાયકને બદલીને જવડ શેઠે નવીન રત્નમય બિંબ સ્થાપન કર્યું. એમ આ મહાકાર્યમાં કૃતોહમદ નીવડવાથી સ્ત્રીસહિત શેઠે ચૈત્યના શિખર ઉપર ચઢી ઘણા ખૂશી થઇને નાચવા માંડ્યું. આ ઉપરાંત તેમણે

અંક ૧૦-૧૧]

દુર્લભ પંચક

[૩૭૧]

શ્રી પુંડરીક ગણધરની અને કપરદિયક્ષની મૂર્તિઓ સ્થાપન કરી, ન્યાયોપાનિર્ગત લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી, નિર્મલ ધર્મારાધન કરી સ્વર્ગની સંપદા મેળવી. આ શ્રીગિરિ-રાજની ઉપર ઇક્ષ્વાકુવંશના તથા વૃષ્ણિયવંશના અસંખ્યાતી કોટાકોટી પ્રમાણુ ભવ્ય જીવો સિદ્ધિપદ પામ્યા, તેથી આનું નામ 'કોટાકોટી તિલક' કહેવાય છે. અહીં સિદ્ધિપદ પામેલા પાંચે પાંડવોની અને કુંતીમાતાની લેખ્યમય મૂર્તિઓ તથા રાયણુ વૃક્ષ દીપી રહ્યાં છે. અહીં રહેલી શ્રીઋષભદેવની પાદુકાઓને મોર-વાઘણુ આદિ ઘણાં તિર્યંચો પણ નમીને અણુસણુ કરીને દેવઋદ્ધિ પામ્યાં છે. અહીં મૂલ પ્રાસાદની ડાબી બાજુએ સત્યપુરાવતાર નામનો પ્રાસાદ અને જમણી બાજુએ એટલે શકુનિ ચૈત્યની પાછળના ભાગમાં અષ્ટાપદ નામનો પ્રાસાદ આવ્યો છે. શ્રીનંદીશ્વરદિ અવતાર નામના ભવ્ય પ્રાસાદો પણ દર્શક ભવ્ય જીવોને અપૂર્વ આનંદ આપે છે. અહીં શ્રીસ્વર્ગોશહણુ નામના ચૈત્યમાં, આજુબાજુ નમિ-વિનમિ જેની સેવા કરી રહ્યા હોય, એવી શ્રીઋષભદેવ પ્રભુની દિવ્ય પ્રતિમા ઝગમગી રહી છે. આ ગિરિરાજના બીજા ઉંચા શિખરની ઉપરના ભાગમાં શ્રેયાંસ કુમાર, શ્રીશાંતિનાથ તથા નેમિનાથ અને બીજા પણ શ્રીઋષભદેવ મરદેવી અને શ્રીમહાવીરસ્વામી આદિનાં સુંદર બિંબો રહેલાં છે. અહીં યક્ષરાજ કપરદિની પ્રતિમા છે. તે નમનાર ભવ્ય જીવોના અને યાત્રિકસંઘનાં વિવિધ વિદ્યોને જરૂર દૂર કરે છે. શ્રીનેમિનાથ પ્રભુના કહેવા પ્રમાણુ કૃષ્ણવાસુદેવે અહીં રહીને આઠ ઉપવાસ કરી કપરદિયક્ષની આરાધના કરી, જેથી યક્ષાધિરાજે પર્વતની ગુફાની અંદર રહેલી શકેન્દ્રથી પૂજાયેલી ત્રણ પ્રતિમાઓ ખતાવી, તે ગુપ્ત રાખી. સંભળાય છે કે હાલ પણ તે સ્થલે શકેન્દ્ર ઘણીવાર આવે છે. પાંડવોએ થાપેલ શ્રીઋષભદેવના બિંબની ઉત્તર દિશામાં ઠેક ક્ષુલ્લક તલાવડી સુધી લાંબી તે ગુફા આવેલી છે.

આ યક્ષની આરાધના કરનાર ભવ્ય જીવો પ્રતિમાનાં દર્શન પામે છે. ત્યાં શ્રીઅન્વિતનાથ અને શ્રીશાંતિનાથ ચોમાસું રહ્યા હતા. અહીં મરદેવી પ્રાસાદની નજીકમાં શ્રીશાંતિનાથનો ભવ્ય પ્રાસાદ આવ્યો છે. તે દર્શક જીવોને અપૂર્વ આનંદદાયક-સંસારના તાપને ઠારનારો માલુમ પડે છે. શ્રીશાંતિનાથના ચૈત્યની આગળ થોડોક છેટે સોનાની અને રૂપાની બે ખાણુ આવેલ છે, ત્યાંથી સો હાથ દૂર જતાં પૂર્વ દિશાએ આઠ હાથ નીચે સિદ્ધરસથી ભરેલી રસકૂપિકા (કૂંઘ) રહેલી છે. અને શ્રીઋષભદેવની પ્રતિમાની નીચે ઋષભકૂટથી આગળ ત્રીશ ધનુષ પ્રમાણુ ભૂમિ વલોટીએ ત્યારે એક (પારણાં જેવી) શિલા આવે છે, ત્યાં જે ભવ્ય જીવ ત્રણ ઉપવાસ કરવા પૂર્વક બલિ વિધાન કરે, તેને વૈરોટપાદેવી દર્શન દે છે. તે દેવીના કહેવા પ્રમાણુ શિલાને ઉઘાડી, રાતે જે પુણ્યશાલિ પુરૂષો અંદર દાખલ થાય, અને એક ઉપવાસથી આરાધના કરે તેમને વિશિષ્ટ-વિવિધ પ્રકારની ઘણી સિદ્ધિઓ મળે છે. તે સ્થલે પ્રભુશ્રી આદિદેવના બિંબને ભાવથી વિધિ પૂર્વક નમસ્કાર કરનારા ઉત્તમ જીવો ચતુર્વિધ સંસારની કર્મજનિત ઘણી રખડપટ્ટી ટાલીને એક છેલ્લો મનુષ્ય ભવ પામી જરૂર સુકિતના સુખ પામે છે. ત્યાંથી આગળ પાંચસો ધનુષ્ય (પ્રમાણુ ભૂમિ) વલોટીએ ત્યારે એક ભવ્ય પામાણુ (મય) કુંડિકા (કુંડી) આવે છે. તેથી આગળ સાત ડગલા જઈને જે પુણ્યશાલિ સમજી ભવ્ય જીવો બલિ (બલિ બાકળા)નો વિધિ જાળવી શિલા ઉપાડી અંદર જઈ બે ઉપવાસથી આરાધના કરે, તેમને હાથમાં રહેલા આમળાની માફક રસકૂપિકાનું દર્શન થાય છે. (અપૂર્ણ)

अतियारनी आऽ गाथाओ

लेखकः—श्रीयुत प्रो. ढीरालाल रसिकदास कापडिया, जेम. जे.

अतियार सुधीमां मे' डेटलांक प्रतिक्रमणसूत्रो विषे गिहापोह कर्यो छे. आऽने जेक जेवा अन्य सूत्र विषे विचार करवा हुं प्रवृत्त थाई छुं. आ सूत्र ते भीरुं कोरि नहि पणु द्वैसिक प्रतिक्रमण करती वेणा त्रीन आवस्यकनी मुष्पवस्त्रिकानुं प्रतिवेपन करवा पूर्वे जे आऽ गाथानो अने ते न आवसती होय तो आऽ नवकारनो कायोत्सर्ग कराय छे ते छे. विशेषमां आ आऽ गाथाओ पाक्षिक, यातुर्भासिक अने सांवत्सरिक अतियारनी आधोयना समये पणु जोलाय छे. आ आऽ गाथाओने मोटो लाभ अतियारनी आऽ गाथाओ तरीके जोणये छे. आ सं'धमां पं. मुष्पपालणजे प्रतिक्रमणनी जेमणु संपादित करेली हिंदी आवृत्ति (पृ. ६४) मां नीचे सुवण्य उल्लेख कर्यो छेः—

“यद्यपि ये गाथायें ‘अतिचारकी गाथायें’ कहलाती हैं तथापि इनमें कोई अतिचार का वर्णन नहीं है; सिर्फ आचार का वर्णन है. इसलिये ‘आचार की गाथायें’ यह नाम रक्खा गया है.”

२०४ भा पृष्ठमां जेमणु कहुं छेः—

“इस में पांच आचारों का स्मरण किया जाता है, जिससे उनके संबन्ध का कर्तव्य मालूम हो और उनकी विशेष शुद्धि हो.”

हुं समजुं छुं त्पान्चधी अतियारनी आऽ गाथाओने आऽयारनी गाथा तरीके सौथी प्रथम जोणभावना पं. मुष्पपालण छे. विशेषमां तपास करतां जेम वणुय छे के जेमनी सामे जेमना मतना निरसन इपे कोरजे पणु सौथी प्रथम लणालु कर्यो होय तो ते आगमोद्धारक नैनायार् श्री. आनंदसागरसूरि छे. आ सूरि-जमे सिद्धयुक्त (व. ४, अं. ६, पृ. १२७-१२८) मां आ सं'धमां गिहापोह कर्यो छे. तेमांथी अत्र प्रस्तुत पंक्तिओ हुं उद्धृत कई छुंः—

“उपर्युक्त आऽ गाथाओनो अही जे उल्लेख करवामां आव्यो छे ते गाथाओ अतियार गाथा तरीके सुप्रसिद्ध छे, तयारे हवे आऽने डेटलाक अर्धदण्डो जेवुं कहेवाने नीकण्ठा छे के जे अतियार गाथा नथी, जे तो आऽयार गाथाओ न छे. आऽयार गाथाने आपणु अतियार गाथा कहीजे छीजे ते कांरि पांय पयास वरसथी कहेता नथी, परंतु त्रणु सो वर्षधी जे गाथाओ अतियार गाथा तरीके शास्त्रोमां सुप्रसिद्ध छे.....

सेनसूरिण पणु जेक^१ स्थणे स्पष्ट रीते जेम कहे छे के आऽ अतियारनी गाथा न आवडे तेलु आऽ नवकार जितनी सेवाय छे... .. प्रतिक्रमण करती वेणाजे तमे जे गाथा विचारो छे, ते गाथा अतियार माटे विचारो छे के आऽयार माटे विचारो छे, ते

१ आ स्थान ते क्युं तेनो स्पष्ट निर्देश करवा सूरिजने भरी सादर विज्ञप्ति छे.

તપાસી જુઓ. ચોથું આવશ્યક પ્રતિક્રમણુ નામનું છે ને તેમાં લાગેલા જ્ઞાનાચારાદિના દોષો આલોવવાના હોય છે ને તેમાં આલોવવા અતિચારોમાં દિવસ કે રાત્રે લાગેલા વિશેષ અને વ્યક્ત અતિચારોને ગુરૂ સમક્ષ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવા માટે ચિંતવવા જોઈએ અને તે અતિચારો ચિંતવવા માટે જ આ કાઉન્સિલ ને આ ગાથાઓ છે. વળી જ્ઞાનાચારની ગાથામાં વ્યંજન, અર્થ અને તદ્દુભયનું ઉલ્લંઘન તો ખુદ અતિચાર રૂપે જ છે..... તમે આ આઠ ગાથાઓ વિચારો છો તેનું કારણ એ છે કે તમારો જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર એ તમે ન કર્યો હોય તેની ખામી જોવાને અર્થે જ તમે આ ગાથા વિચારો છો એથી જ શાસ્ત્રકારોએ પણ તમારા અતિચારમાં પણ એની એ જ ગાથા મૂકી છે! ત્યાં આચાર તરીકે આચાર જોવાના નથી, પરંતુ અતિચારના મુદ્દાથી ત્યાં આચાર જોવાના છે. અતિચાર સ્મરણને માટે ગણાતી ગાથા તે અતિચાર ગાથા છે. જે દૂષણોને ત્યાગ કરવાને અર્થે જ આ ગાથાઓનું સ્મરણ કરવાનું છે. ખીલ વાત એ ખ્યાલમાં રાખવાની છે કે અહીં સુકૃત અનુસોદનનો પણ વિષય નથી. અહીં દુષ્ટતનિંદન અને પ્રાયશ્ચિત્ત માટે જ આ ગાથાઓનું સ્મરણ કરવામાં આવતું હોવાથી શાસ્ત્રકાર મહારાજાઓએ તેને અતિચાર ગાથા કહી છે તે સર્વથા વ્યાજખી જ હરે છે.”

આ ઉપરથી નીચે મુજબની હકીકતો દર્શિત થાય છે:—

(૧) બાહ્ય દષ્ટિએ આ આઠ ગાથાનો વિષય ‘આચાર’ છે એ સંબંધમાં પં. મુખલાલજી અને શ્રી આનંદસાગરસૂરિ પ્રાયઃ એક મત છે. પ્રાયઃ કહેવાનું કારણ એ છે કે ખીલ ગાથાના ત્રીજા ચરણમાં અતિચારનો ધ્વનિ છે એમ સૂરિજી કહે છે અને એટલે અશે એઓ જુદા પડે છે.

(૨) ત્રણસો વર્ષોથી આ ગાથા અતિચારની ગાથા તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે. સેન-સૂરિજીનો પણ એ જ મત છે.

(૩) આ ગાથાના ઉપયોગને-ઉદ્દેશને લક્ષમાં રાખીને એનું અતિચારની ગાથા એ નામ ચરિતાર્થ થાય છે. અને શાસ્ત્રકારોએ તેમ જ કહ્યું છે.

આ સંબંધમાં માફ નહી વક્તવ્ય એ છે કે ખીલ ગાથાના ત્રીજા ચરણમાંથી અતિચારનો ધ્વનિ નીકળે છે એ વાત વિશેષતઃ સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કરવાની આવશ્યકતા છે.

ખીલું શ્રી. વર્ધમાનસૂરિએ પોતાની કૃતિ નામે આચાર દિનકરના ૨૮૦ અ પત્રમાં આ ગાથાઓ રજૂ કરતી વેળા નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ કાયોત્સર્ગે અતિચારગાથાભિરાલોચ્યા યથા— ”

આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે આચાર દિનકરના કર્તા પણ આને અતિચાર ગાથા તરીકે સંબોધે છે. એમનો સમય વિક્રમની અગ્યારમી સદી હોય એમ આચાર દિનકર (ભા. ૧) ની પ્રસ્તાવના ઉપરથી અનુમાન્ય છે, કેમકે ત્યાં એમને શ્રી. જિનેશ્વરસૂરિજી (વિ. સં. ૧૦૮૦) ના ગુરૂ તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

ત્રીજું, જે રીતે જે કૃતિનો ઉપયોગ કરાતો હોય તે ઉપરથી તેનું નામ ચોલ શકાય એના સમર્થનમાં એવી કોઈ અન્ય કૃતિનું ઉદાહરણ રજૂ થઈ શકે તેમ છે કે નહિ? અને જે થઈ શકતું હોય તો તેવી જાન કે અજાન કૃતિનો નામોલ્લેખ થવો ઘટે.

આ તો આ ગાથાના નામકરણની ચર્ચા થઈ. હવે આ ગાથાઓના કર્તૃત્વ વિષે વિચાર કરીશું.

સામાન્ય રીતે જોવાય છે તેમ અનેક કૃતિઓની પેઠે આના કર્તૃત્વ પરત્વે કરશે જ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ જણાવતો નથી દૈવસિક અને રાત્રિક પ્રતિક્રમણમાં આ ગાથાઓ એકવાર બોલાય છે તો બાકીનાં પાક્ષિકાદિ ત્રણ પ્રતિક્રમણોમાં એ એ વાર બોલાય છે તેમ છતાં આ પ્રમાણે આને પ્રતિક્રમણમાં કોણે ક્યારથી સ્થાન આપ્યું તેનો નિર્દેશ કરાયેલો જોવાતો નથી.

વિશેષમાં આની બીજીથી માંડીને આઠમી ગાથા દસવેયાલિય નિઝ્જુત્તિની ૧૮૪ મી, ૧૮૨ મી, ૧૮૫ મી, ૧૮૬ મી, ૪૭૨ મી, ૪૮ મી અને ૧૮૭ મી ગાથા સાથે અક્ષરશઃ મળતી આવે છે. વળી પહેલી ગાથાનો આશય ૧૮૧ મી ગાથામાં જોવાય છે. આ પ્રમાણે અતિચરની લગભગ બધી ગાથાઓ નિયુક્તિમાં નજરે પડે છે. આ ઉપરાંત આની ત્રીજી ગાથા ઉત્તરજ્ઞયણુસુત્ત (અ. ૨૮) ગા. ૩૧ તરીકે નહિ જોવા પાંદેદપૂર્વક^૩ દષ્ટિગોચર થાય છે, એવી રીતે આની છઠ્ઠી અને સાતમી ગાથા ઉત્તરજ્ઞયણુસુત્ત (અ. ૩૦) ની આઠમી અને ૩૦ મી ગાથા તરીકે કંઈક ફેરફાર સાથે^૪ ઉપસન્ધ થાય છે. વળી આની પહેલી ગાથાનું પહેલું ચરણ નંદીસુત્તની ૨૯ મી ગાથામાં નજરે પડે છે. અને એની ત્રીજી ગાથાનો પૂર્વાર્ધ આવસ્સય નિઝ્જુત્તિની ૧૫૬૧ મી ગાથાના^૫ પૂર્વાર્ધ સાથે મળતો આવે છે.

આથી એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે શું અતિચરની સાત ગાથાઓ નિયુક્તિકારની પૂર્વે થઈ ગયેલા કોઈ મહાનુભાવે રચી છે કે નિયુક્તિકારે સ્વતંત્ર રીતે રચેલી સાત ગાથાઓને આગળ જતાં એમણે કે અન્ય કોઈએ અતિચરની ગાથા તરીકે સ્થાન આપ્યું છે? વળી એમ પણ પ્રશ્ન ઉપરિથત થઈ શકે તેમ છે કે ઉત્તરજ્ઞયણુસુત્ત (અ. ૩૦)ની આઠમી ગાથા રચાયા બાદ નિયુક્તિકારે એ ઉપરથી ૪૭ મી ગાથા રચી હશે કે એ ૪૭ મી ગાથા ઉપરથી ઉત્તરજ્ઞયણુસુત્તમાં ૩૦ મા અધ્યયનમાં એને સ્થાન મળ્યું હશે? એવી રીતે બીજી એ ગાથાઓ માટે પણ પ્રશ્ન ઉઠે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં આના કર્તૃત્વના પ્રશ્ન વિષે અતિમ નિર્ણય આપવાનું કામ હાલ તુરત હું મોકૂફ રાખું છું અને એ દરમિયાન હું તબ્જોને આ પ્રશ્નનો સપ્રાણ ઉત્તર સૂચવવા વિનવતો વિરમું છું.

સાંકડીશેરી, ગોપીપુરા-સુરત. તા. ૨૭-૧૨-૩૭

૨ આ ગાથામાં અને તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્રના ભાષ્ય (પૃ. ૨૪૦)માં જે તદ્દાવત છે તેના સંબંધમાં જુઓ આહ્વાનદર્શનદીપિકા (પૃ. ૧૧૦૭)

૩ 'પ્રભાવણે અદ્ધ' ને બદલે 'પ્રભાવણેડદ્દેત્તે' એવો પાઠ છે.

૪ 'વિત્તીસંસ્થેવણં રસજ્ઞાઓ' ને બદલે 'ભિક્ષવાયરિયા ય રસપરિજ્ઞાઓ' એવો પાઠ છે. અને 'જ્ઞાણં ઉસ્સગ્ગો વિ અ' બદલે 'જ્ઞાણં ચ વિઉસ્સગ્ગો' એવો પાઠ છે.

૫ જુઓ ચતુર્થભાગનું પત્ર ૮૦૫ અ. અહીં ઉત્તરાર્ધ નીચે મુજબ આપેલું છે:—

“વીરવયણંમિ પપ્પ વત્તીસં સાવયા મણિયા ॥ ૧૬૬૧ ॥”

श्रीवादिदेवसूरि

लेखकः—श्रीयुत नथमलजी बिनौलिया.

श्रीमद्देवगुरौ सिंहासनस्थे सति भास्वति ।

प्रतिष्ठायां न लग्नानि, वृत्तानि महतामपि ॥ श्री प्रभाचन्द्रसूरि ।

इस बातको व्यतीत हुए साडे आठ सौ वर्ष व्यतीत हुए हैं जबकि आबू के आसपास का प्रदेश अष्टादशसती नामसे प्रसिद्ध था। उसके अन्तरगत महाहृत नामक एक नगर था जो कि बड़े बड़े पर्वत और हरी हरी झाड़ियोंसे घिरा हुआ था। इसी नगर में पोरवाड़ वंश का एक गृहस्थ रहता था। उसका नाम वीरनाग था। उसकी पत्नीका नाम जिनदेवी था। स्वभावमें शान्त, शिक्षित और रूपमें रम्भा समान थी। इस दम्पती में गाढ़ प्रेम होने के कारण इनका गृह संसार आनन्दपूर्वक चलता था।

एक समय जिनदेवी रात्री को सोती हुई थी, उस समय उसे एक स्वप्न आया। वह स्वप्नमें यह देखती है कि, मानो चन्द्रमा उसके मुंहमें प्रवेश कर रहा है। यह स्वप्न देखकर वह जाग उठी और पंचपरमेष्ठिका स्मरण करने लगी। प्रातःकाल स्नानादिसे निवृत्त हो जिन मन्दिर गई। प्रभुके दर्शन कर गुरुवंदन करने गई उस समय वहां तपगच्छीय आचार्य मुनिचन्द्रसूरि विराजते थे। उनका ज्ञान सागर समान गम्भीर और चरित्र चन्द्रसे भी अधिक निर्मल था और उपदेश में उनका सान्निध्य रखनेवाला दूसरा कोई न था।

जिनदेवी ने गुरुदेवको भक्तिपूर्वक नमस्कार किया और रात्रीमें आया हुआ स्वप्न गुरुमहाराजके समक्ष निवेदन कर उसका फल पूछा। गुरुमहाराज स्वप्नशास्त्र के निष्णात थे अतः उन्होंने कहा, “बहिन! इस स्वप्न के फल स्वरूप तुम एक चन्द्र समान पुत्रको जन्म दोगी, जिसका प्रकाश समस्त भूमण्डल पर पड़ेगा।

जिनदेवी गुरुदेव के उपर्युक्त वचन सुन कर प्रसन्न होती हुई अपने घर लौटी। नौ मास सात दिन के पश्चाद् गुरु महाराज के कहे अनुसार वि० सं० ११४३ को जिनदेवीने एक महान तेजस्वी पुत्ररत्न को जन्म दिया। जिस समय बालक गर्भमें आया उस समय माताको चन्द्रमा का स्वप्न आया अतः उसका नाम पूर्णचन्द्र रक्खा गया। पूर्णिमाका चन्द्र जब अपनी सम्पूर्ण कलासे विकसित होता है तब वह शनैः शनैः घटने लगता है। किन्तु पूर्णचन्द्र तो बालेन्दु के सदृश दिन प्रति दिन बढ़ता जाता था। इस प्रकार पूर्णचन्द्र खेलते कूदते बड़ा हुआ।

एक समय महाहत ग्राममें मयङ्कर रोगका उपद्रव हुआ। इससे समस्त ग्राममें त्राहि त्राहि मच गई। लोग गाम छोड़कर अन्यत्र जाने लगे। श्रावक वीरनागने भी महाहत छोड़ दक्षिण की ओर प्रयाण किया। मार्गमें भरुच नगर आया। उस समय यह नगर बड़ा सुन्दर और समृद्धिशाली होने के कारण वीरनाग ने यहीं स्थिरता की। उसी अरसेमें मुनिचन्द्रसूरि भी परिभ्रमण करते करते वहां आ पहुंचे। वीरनाग उनको वंदन करने गया, वहां स्वधर्मी बन्धुओंने उसकी सेवा शुश्रूषा की और उसे भरुच ही में ठहरने का आग्रह किया। वीरनागको तो जहां अपना निर्वाह हो वहां ठहरना ही था, अतः वहीं स्थिरता की। उसकी स्थिति साधारण होने के कारण घर का कारोबार जरा कठिनता से चलता था।

पूर्णचन्द्र जब आठ वर्ष का हुआ तभी से उसे धन्धा शुरू करना पडा। कारण उसके घरकी आर्थिक स्थिति अच्छी न थी। वह भिन्न भिन्न प्रकारके मसालेकी फेरी करने लगा।

एक दिन पूर्णचंद्र फेरी करने गया, वहां क्या देखता है कि एक शेट घरमें से धन बहार फेंक रहा है। वह शेट अपने धन को कोयले के रूपमें देखता था अर्थात् उसके दुर्भाग्यसे वह धन कोयला हो गया था। यह दृश्य देख पूर्णचंद्र को बड़ा आश्चर्य हुआ और अपने हृदय में कहने लगा कि मैं तो पैसेके वास्ते गली गली भटकता हूं और यह व्यक्ति धन को इस प्रकार बाहर क्यों फेंक देता है? उसने शेटसे पूछा शेट साहिब यह क्या कर रहे हैं? तब शेट उत्तर देता है तुझे क्या काम है? तुझे इतना भी नहीं दिखाई देता है कि ये कोयले घर में पड़े हैं इनको घरसे बाहर फेंक रहा हूं। पूर्णचंद्र यह उत्तर सुन आश्चर्य में गर्क हो गया और कहने लगा कि मुझे तो यह सब सुवर्ण मोहरे दिखाई देती हैं। तुमको कोयला क्यों दिखाई देता है?

जब सेठने पूर्णचन्द्रका यह उत्तर सुना तो वह अपने हृदय में कहने लगा कि यह बालक, अवश्य भाग्यशाली मालूम होता है। तब सेठने पूर्णचन्द्र से कहा यदि तुझे यह सब सुवर्ण मोहरे दिखाई पडती हैं तो इन कोयलों को इस टोकरे में भर कर मुझे दे। ज्योंही पूर्णचन्द्रने उन सुवर्ण मोहरों को स्पर्श किया त्योंही वे सेठ को भी असली रूपमें दिखाई देने लगी। जब सेठको यह ज्ञात हुआ कि इस बालक के स्पर्श मात्र से ही यह चमत्कार बना है तो वह उसपर बहुत प्रसन्न हुआ और उसे एक सुवर्ण मोहर दी।

पूर्णचन्द्र प्रसन्न होता हुआ अपने घर पहुंचा और उपयुक्त घटना पिताजीको कह सुनाई। वीरनाग अपने पुत्रकी यह आश्चर्यजनक घटना सुन प्रसन्न हुए। वीरनाग ने यह चमत्कारिक घटना मुनिचन्द्रसूरि के समक्ष निवेदन की। यह बात सुन सूरिजी अपने हृदय में कहने लगे कि

वास्तवमें यह बालक होनहार है । यदि यह बालक साधु होजाय तो जगत में धर्मध्वजा फरक सकती है । इसलिये उन्होंने वीरनाग से पूर्णचन्द्र की मांगणी की ।

वीरनाग अपने ऐसे प्रभावशाली पुत्र को देने समय संकोच करे इसमें कुछ आश्चर्य न था ।

सूरिजी वीरनाग के संकोच को समझ गए अतः उसके मनका समाधान करते हुए कहने लगे, मेरे पांच सौ साधु शिष्य हैं उन सबको तू अपने पुत्र ही समझना । यदि यह बालक विद्वान होगा तो तेरा नाम और कुल उज्वल करेगा । यह सुन वीरनागने गुरु आज्ञा शिरोधार्य की और अपने पुत्र पूर्णचन्द्रको सहर्ष मुनिचन्द्रसूरि के हाथ से दीक्षित किया । उस समय उसका नाम रामचन्द्रमुनि रखा गया ।

मुनिचन्द्रसूरि समस्त शास्त्रों के प्रखर विद्वान थे मानो न्यायशास्त्र तो उन्हींका था । उन्होंने इस विषयका अभ्यास प्रसिद्ध न्याय-शास्त्री श्री वादीवेताल श्रीशान्तिसूरि के पास किया था । मुनिचन्द्रसूरिने रामचन्द्र मुनिको समस्त विषयोंका ज्ञान देना आरम्भ किया । रामचन्द्र मुनि भी कुशाग्र बुद्धिके थे, अतः अल्प समय ही में व्याकरण, काव्य, छंद, अलंकार, दर्शन-शास्त्र (तत्त्वज्ञान) ज्योतिष आदि विषयों का गंभीर ज्ञान प्राप्त कर लिया ।

इस प्रकार विद्वान होने के पश्चात् रामचन्द्र-मुनि गुरु आज्ञा लेकर भिन्न भिन्न प्रदेशोंमें विहार करने लगे । उसमें खासकर धोलका, साचोर, नागोर, चितौड़, ग्वालियर, धार, पोकरण, भरुच आदि शहरोंमें विहार कर वहां के प्रसिद्ध विद्वानोंके साथ शास्त्रार्थ कर उनको परास्त किए । इससे उनका नाम विद्वानोंमें बहुत प्रसिद्ध हुवा और निम्न लिखित विद्वानोंके साथ उनकी मित्रता हो गई ।

विमलचन्द्र, हरिचन्द्र, सोमचन्द्र, पार्श्वचन्द्र, शान्तिचन्द्र, कुलभूषण, अशोकचन्द्र, आदि ।

मुनिचन्द्रसूरि रामचन्द्रमुनिकी ऐसी बढती कला देख बहुत प्रसन्न हुए । अपने प्रभावशाली शिष्य को देख किस गुरुका हृदय आनन्दित न होता होगा । उन्होंने रामचन्द्रमुनिको सम्पूर्ण योग्य समझ उनको आचार्यपद देनेका विचार किया । मुनिचन्द्रसूरिने अपना यह विचार पाटनके श्री संघके सामने रक्खा । श्री संघने भी गुरु आज्ञा शिरोधार्य कर बहुत बड़ा उत्सव किया और समारोहके साथ मुनिचन्द्रसूरिके हाथसे रामचन्द्रमुनिको आचार्यपदसे भूषित किया गया । उस समय उनका नाम देवसूरि रक्खा गया । इस शुभ प्रसंगपर उनकी भूआजो (फई) साध्वी होगई थी उनको

भी महत्तरा पदसे विभूषित किया और उनका नाम चन्दनवाला रक्खा गया ।

(२)

आचार्य पद के पश्चात् उनका जीवन कोहिनूर हीरे के समान चमकने लगा । इनके हृदयमें धर्म के प्रति अथाग लगन थी । धर्मका गौरव बढ़ाने के वास्ते गुरु महाराज की आज्ञा लेकर मारवाड़ की ओर विहार किया । जब वे विहार करते करते आवू आप और पहाड़ पर चढ़ने लगे तब उनके साथ अम्बाप्रसाद नामक एक दीवान भी था । उसको मार्गमें काले नागने डस लिया और वह उसके विष से पृथ्वीपर गिर पड़ा । यह दृश्य देख श्री देवसूरिने उसके सामने अपनी दयापूर्ण दृष्टि फेंकी । उनकी दृष्टि, विशुद्ध चारित्रिक बलसे, इस प्रकार चमत्कारिक बन गई थी कि उस दृष्टि के पड़ते ही अम्बाप्रसाद का ज़हर काफ़ूर होगया और जिस प्रकार मनुष्य नींद लेकर उठता है उसी प्रकार उठ कर देवसूरि का उपकार मानने लगा ।

उपर्युक्त घटना के पश्चात् यहां दूसरी घटना यह बनी कि श्री अम्बिका देवो प्रगट हो सूरिजी से कहने लगे कि आप अभी मारवाड़ की ओर विराह न करो, कारण कि आपके गुरु के आयुष्य में केवल आठ ही मास शेष रहे हैं । यह सुन देवसूरि फोछे लौटे और पाटन में आकर गुरु सेवा में तत्पर हुए ।

उस समय पाटन की राजगद्दी पर प्रतापी राजा सिद्धराज जयसिंह राज्य करता था । उसकी सभा में विद्वानों को अच्छा आदर मिलता था । इसलिये वहां देश विदेश के विद्वान आकर अपनी विद्वत्ता का परिचय देते थे । राजा भी पण्डितों का अच्छा आदर सत्कार करता और उनकी योग्य कदर कर पारितोषिक देता था:—

एक समय वहां देवबोध नामक भगवत पण्डित आया । उसने पाटन के पण्डितों की परीक्षा करने के वास्ते एक गूढ़ श्लोक उनके आगे रखा और उसका अर्थ करने को कहा । वह श्लोक निम्न लिखित था ।

एक द्वित्रिचतुः पञ्चषण्मेनकमने नकाः ।

देवबोधे मयि कुद्धे, षण्मेनकमने नकाः ॥

उपर्युक्त श्लोक को सुन समस्त पण्डित चकित हो गए । इसके अर्थकी उन्होंने बहुत कोशिश की परन्तु असफल हुए । इस प्रकार ६ मासका समय व्यतीत हो गया । यह देख सिद्धराज जयसिंह को सख्त अफसोस हुआ । वह अपने मन में विचार करने लगा कि क्या गुजरात इस प्रकार निर्माल्य हो गया है कि एक श्लोक का अर्थ छ मास में भी कोई पूरा

नही कर सका? उस समय एक पुरुष ने निवेदन किया कि महाराज! अपने नगर में देवसूरि नामके श्वेताम्बर आचार्य हैं वे बहुत बड़े विद्वान् हैं। वे अवश्य इस श्लोक का अर्थ कर देंगे।

यह बात सुन राजाने देवसूरि को सत्कार पूर्वक अपनी राजसभा में बुलाए। उन्होंने उस श्लोक का यथार्थ अर्थ कर दिया। इससे राजा, प्रजा तथा स्वयं देवबोध पण्डित भी उन पर प्रसन्न हुए।

विक्रम सम्बत् ११७८ में श्री मुनिचन्द्रसूरि का स्वर्गवास हुआ। इससे देवसूरि को जबरदस्त आघात हुआ, किन्तु मनकी धोरज दे शासन सेवा में लग गए। यहां से मारवाड़ की ओर विहार कर वे नागोर शहर में आए। उस समय वहां के राजा आह्लादनने उनका अच्छा स्वागत किया। उस स्वागत में देवबोध पण्डित भी साथ थे। उसने सूरिजी को देखते ही एक भक्तिपूण श्लोक कहा:—

यो वादिनो द्विजिह्वान्, सारोपं विषमानमुद्गिरतः ।

शमयति स देवसूरि-नरैर्द्रवंधः कथं न स्यात् ॥ १ ॥

अर्थ—जो भयङ्कर अभिमान रूपी शिष को उगलने (डंख मारने) वाले वादी रूपी फणिधरों को शान्त करते हैं वह देवसूरि राजाओं को वंदनीय कैसे न हो?

सूरिजीने राजा को धर्मापदेश देकर जैनधर्म का रागी बनाया। उन्होंने कुछ समय उस नगर में स्थिरता की। इसी अर्थ में सिद्धराज जयसिंह ने नागोर शहर के उपर जबरदस्त सेना के साथ चढ़ाई की। जब उसे यह ज्ञात हुआ कि देवसूरि यहां विराजते हैं, तब वह बिना कुछ किए पीछा लौटा। इससे सिद्ध होता है कि सिद्धराज के उपर देवसूरि का कितना प्रभाव होगा?

यहां से विहार कर सूरिजी कर्णावती नगरी में आए और चातुर्मास भी यहीं रहे। यहां श्री नेमिनाथजी के मंदिर में धर्मापदेश देने लगे। इनका उपदेश इतना सचोटे और प्रभावशाली था कि उसको सुनने के वास्ते प्रत्येक जाति तथा धर्मवाले आते थे। जिन जिन ने इनका उपदेश सुना वे समस्त जैनधर्मी हो गए।

एक समय कर्णाटक के राजा जयकेशी के माननीय पण्डित कुमुदचन्द्रजी गुजरात में आए। वे दक्षिण के महान पण्डित माने जाते थे और दिग्म्बरों के आचार्य थे। उन्होंने अपने बाद में चोरासी वादियों को हराया था। यहां ये वादिदेवसूरि की कीर्ति सुनकर उनको हराने के वास्ते आए थे। कुमुदचन्द्र ने सिद्धराज जयसिंह से वादिदेवसूरि के साथ शास्त्रार्थ करने को कहा। इस पर से सिद्धराजने दोनों के वादविवाद

का दिन नियत किया। वाद के लिये यथा योग्य नियम भी लिखे गए। पाटन शहर में घर घर जोरों से वाद की चर्चा चलने लगी।

वादी प्रतिवादी दोनोंके बीचमें इस प्रकार शर्त हुई कि यदि देवसूरि वादमें हार जाय तो वे और समस्त श्वेताम्बर दिगम्बर हो जाय और कुमुदचन्द्र हार जाय तो वे गुजरात छोडकर चले जाय। यहां पाठक समझ सकते हैं कि देवसूरिकी प्रतिज्ञा कितनी कडी थी? क्योंकी सूरिजीको अपनी आत्मशक्ति पर पूरा विश्वास था।

वि. सं० ११८१के वैशाख शुक्ला पूर्णिमाके शुभ दिन में यह वाद आरम्भ हुआ। राज-सभामें वादी प्रतिवादी उपस्थित हुए। सभापति के स्थान पर स्वयं गुजरातके राजा सिद्धराज जयसिंह बैठे। उत्साहसागर महर्षि और राम नामके तीन विद्वान राजाके सलाहकारक नियुक्त हुए। और देवसूरिके पक्षमें पोरवाड जातिके महान कवि श्रीपाल और भानु नामक विद्वान थे।

राजसभा में दोनो पक्षके सभासद एकत्रित हुए। राजाने कुमुदचन्द्रको वादविवाद आरम्भ करने के लिए कहा। कुमुदचन्द्रने वाद आरम्भ करने के पूर्व राजाको निम्न आशीर्वाद दिया:—

खद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णनाभालय—

च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रयः ।

इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशो जातं स्मृतेर्गोचरं,

तद्यस्मिन् भ्रमरायते नरपतेः वाचस्ततो मुद्रिताः ॥

उपर्युक्त स्तुति के पश्चात् कुमुदचन्द्र अपना पक्ष सिद्ध करने लगा, नग्न रहनेमें मुक्ति है, स्त्री मोक्ष नहीं जाती और केवली भोजन नहीं करते हैं, यह कुमुदचन्द्रका पक्ष था।

उपर्युक्त बातोंका उत्तर देने के पूर्व देवसूरिने राजाको निम्न आशीर्वाद दिया।

नारीणां विदधाति निर्वृतिपदं श्वेताम्बरप्रोन्मिषत्—

कीर्त्तिस्फाति मनोहरं नयपथप्रस्तारभंगीगृहम् ।

यस्मिन्केवलिनी न निर्जितपरोत्सेकाः सदा दन्तिनो,

राज्यं तज्जितशासनं च भवतश्चौलुक्य! जीयाच्चिरम् ॥

उपर्युक्त स्तुति के पश्चात् देवसूरिने बडी खूबी के साथ कुमुदचन्द्रके सिद्धान्ताका युक्ति प्रयुक्ति से खण्डन किया, और यह सिद्ध कर दिया कि स्त्री मोक्ष जा सकती है, केवली आहार लेते हैं। नग्नत्वके अतिरिक्त भी मोक्ष जासकते हैं। इन्होंने ये युक्तियें अपने न्यायशास्त्र के सिखानेवाले वादिवेताल श्री शान्तिसूरिजीकी रची हुई उत्तराध्ययन सूत्रकी टीका मेंसे ली थी। उनके धारावाहि बोलने तथा सचोद दलीलों से

समस्त सभा देवसूरि पर मुग्ध हुई। सूरिजी का यह भाषण सुन कुमुदचन्द्र निरुत्तर हो गए। उनका मुह निस्तेज हो गया और जिस प्रकार डूबता हुआ मनुष्य तिनकोंका सहारा लेता है, उसी प्रकार अन्य कुछ न सूझने पर उसने देवसूरि के वाक्यों में व्याकरण की एक भूल निकाली किन्तु वह भूल थी ही नहीं। उस सम्बन्धी मत लेते हुए उत्साह पंडितने स्पष्ट कहा कि देवसूरि का शब्द व्याकरणकी दृष्टि से शुद्ध है। यह सुनकर कुमुदचन्द्र बिलकुल ठंडे पड़ गये। सभापतिने अन्य सदस्यों का मत लेकर निर्णय प्रकाशित किया कि देवसूरि की विजय हुई और कुमुदचन्द्रकी पराजय हुई है। इससे देवसूरि की सर्वत्र विजय घोषणा हुई। यह वाद लगातार पन्द्रह दिन तक चला और इसकी नोट राज्य के दफ्तर में ली गई। उस प्रसंगकी याद के वास्ते सिद्धराज जयसिंह एक लाख द्रव्य और बारह गांव भेट करने लगा, किन्तु देवसूरिने अपने साधुधर्मानुसार उसे स्वीकार करने की स्पष्ट मना की। जब अधिक आग्रह किया गया तब उस द्रव्यसे श्री ऋषभदेवजी का मन्दिर बनवाया गया। उसकी प्रतिष्ठा के अवसर पर श्री देवसूरि के साथ अन्य तीन आचार्य भी उपस्थित थे। कुमुदचन्द्र की हार होने से वह दक्षिण की ओर लौट गए।

वादिदेवसूरि के परम भक्त नागदेव और थाहड नामक श्रीमन्त श्रावकों ने इस विजय के उपलक्ष्य में बहुत बड़ा उत्सव किया और हजारों का दान दिया। वादके समय उपस्थित रहे हुए कलिकाल-सर्वज्ञ हेमचन्द्राचार्य आदि पण्डितोंने इस वादकी भूरि भूरि प्रशंसा की है। इसके पश्चात् के ग्रन्थकारोंने भी इसकी खूब प्रशंसा की है। “मुद्रितकुमुदचन्द्र” नामक नाटक भी इस प्रसंग को याद रखने के लिए लिखा गया है।

वादिदेवसूरिने अनेक वाद विवाद कर इस विषय में जो गम्भीर अनुभव प्राप्त किया, उस अनुभव का वर्णन उन्होंने “स्याद्वादरत्नाकर” नामक ग्रन्थ में लिखा है। स्याद्वादरत्नाकर प्रमाणनयतत्त्वालोक की बड़ी स्वीपन्न टीका है। उसमें अनेक वाद भरे हुए हैं। उसका विषय गहन होते हुए भी उसकी भाषा प्रौढ, सुन्दर तथा सरल है। कहा जाता है कि यह सारा ग्रन्थ चौरासी हजार श्लोकोंका था। वर्तमान में उसके लगभग पच्चीस हजार श्लोक मिलते हैं ॥ शेष श्लोकों का नाश मुसलमानों के हाथ से हुआ है या किसी भंडार में पड़े हों ठीक ठीक नहीं कहा जाता ॥

इसके अतिरिक्त उनके बनाए हुए भिन्न भिन्न ग्रन्थों की सूचि निम्न लिखित है:—

(१) प्रमाणनयतत्त्वालोक (२) स्याद्वादरत्नाकर (प्रथम ग्रन्थ की टीका)। (३) जीवानुशासन। (४) मुनिचन्द्राचार्यस्तुति। (५) गुरुविरहविलाप।

(६) द्वादशव्रतस्वरूप । (७) कुरुकुलादेवी स्तुति । (८) पार्श्वधरणेन्द्रस्तुति । (९) कालिकुण्ड पार्श्वजिन स्तवन । (१०) यति दिन चर्या । (११) जीवाभिगम लघुवृत्ति । (१२) उपधानस्वरूप । (१३) प्रभात स्मरण स्तुति । उपदेश कुलक । (१५) संसारोद्विग्न मनोरथ कुलक ।

वादिदेवसूरिने साहित्य सेवाके अतिरिक्त अनेक जैनतरो को जैन बनाए हैं । उनकी संख्या लगभग पैंतीस हजार की मानी जाती है । इसके अतिरिक्त उन्होंने धोलका, पाटन, फलोंदी, आरासण आदि गांवों में प्रतिष्ठा भी करवाई है । उनके दीक्षित किये हुए शिष्यों की संख्या सैंकड़ों की थी । जिनमेंसे मुख्य शिष्यों के नाम निम्नलिखित हैं:—

(१) भद्रेश्वरसूरि । (२) रत्नप्रभसूरि । (३) माणिक्य । (४) अशोक । (५) विजयसेन । (६) पूर्णदेवाचार्य । (७) जयप्रभ । (८) पद्मचन्द्रगणि । (९) पद्मप्रभसूरि । (१०) महेश्वरसूरि । (११) गुणचन्द्र । (१२) शालीभद्र । (१३) जयमंगल । (१४) रामचन्द्र ।

उनके गृहस्थ शिष्योंमें थाहड, नागदेव, उदयन, वाग्भट आदि अनेक श्रीमंत श्रावक थे ।

उनका विहार खासकर मारवाड, मेवाड और गुजरात ही में हुआ था ।

इस प्रकार जीवन पर्यंत जैनधर्मकी अनन्य सेवा कर श्रीवादिदेवसूरि वि. सं. १२२६के श्रावण कृष्ण सप्तमी गुरुवार के दिन मनुष्य लोकको छोड़ स्वर्गवासी हुए । पृथ्वी पर उनकी पूर्त्ति करनेवाला अबतक कोई उत्पन्न नहीं हुआ ।

उपसंहार—आज वादिदेवसूरि अपने समक्ष नहीं हैं, किन्तु उनकी कृति, कीर्ति, प्रखर शासनसेवा जीती जागती खड़ी है ।

धन्य हो इस पोरवाड जातिको कि जिसने वादिदेवसूरि समान अचूठे नररत्नको उत्पन्न कर अपना गौरव बढ़ाया है ।

कलिकाल सर्वज्ञ श्री हेमचन्द्राचार्यने वादिदेवसूरिकी इस प्रकार स्तुति की है:—

यदि नाम कुमुदचन्द्रं नाजेस्यहंवसूरिरिहमरुचिः ।

कटिपरिधानमघास्यत् कतमः श्वेताम्बरो जगति ? ॥ *

* इस लेखके लिखने में स्वर्गीय न्याय साहित्य तीर्थ मुनिराज श्री हिमांशु-विजयजीने मुझे पूर्ण सहायता दी थी । अतः इस लेखका समस्त श्रेय उन्हींको है ।

छाणिमंडन श्री शान्तिनाथ-स्तुत्यष्टकम्

प्रणता-मुनिराज श्री भद्रकरविजयजी

[पंचचामरेण गीयते गीतमिदम्]

सहस्रनेत्रमौलिकोटिचुम्बितांघ्रिपङ्कजं ।
 ज्वलत्प्रतापवह्निदाहदग्धशत्रुपुञ्जकम् ॥
 कलङ्कशून्यवक्त्रकान्तकान्तिर्जिताब्जकं ।
 स्तवीमि शान्तिनाथमाचिरेयमेणलांलनम् ॥ १ ॥
 अवार्यवीर्यमष्टदृष्टकर्ममलनाशकं ।
 कृपासुधानदीशयीचिगुभक्तलोचनम् ॥
 चिरोपभुक्तसार्वभौमसार्थसंपदं प्रभु ।
 नमामि छाणिपुःस्थितं मृगाङ्कशान्तिनाथकम् ॥ २ ॥
 अजय्यदर्पकस्य दर्पसर्पनाशकाश्यपिं ।
 मनुष्यमङ्गलप्ररोहरोहनीरसन्निभम् ॥
 सवाद्यमंजुनाकियोवतप्रगीतगीतकं ।
 नमामि छाणिपुःस्थितं मृगाङ्कशान्तिनाथकम् ॥ ३ ॥
 ननर्तकी तिनर्तकी विशाललोकमण्डपे ।
 मनोज्ञकुण्डले जिताब्जमण्डले रराजतुः ॥
 चकास्ति यस्य नेत्रपद्मयुग्ममालयं मुदां ।
 नमामि तं च शान्तिनाथमाचिरेयमर्च्यकम् ॥ ४ ॥
 भवन्ति यत्प्रसादमाप्य लक्ष्मणा जना घनाः ।
 मुमुक्षुवो महोदया मनोज्ञमुक्तिस्त्रीवराः ॥
 प्रभावशालिनं नितान्तसम्मदामृतप्रदं ।
 नमामि तं च शान्तिनाथमाचिरेयमर्च्यकम् ॥ ५ ॥
 अभाल्लाटचित्रकं विशालपुष्करेऽब्जवत् ।
 चलल्ललन्तिका रराज यस्य मंजुलामला ॥
 जिनावतंसमञ्जिनीपतेजसं गतेन सं ।
 नमामि तं च शान्तिनाथमाचिरेयमर्च्यकम् ॥ ६ ॥
 समुद्रचन्द्रवाक्प्रतर्जिताभ्रनादवादकं ।
 जगद्यथेप्सितेप्सितप्रदानकल्पकल्पकम् ॥
 जनाघधूमयोनिराजिनाशने समीरणं ।
 नमामि छाणिपुःस्थितं मृगाङ्कशान्तिनाथकम् ॥ ७ ॥
 स्मृतिश्च यस्य दर्शनं प्रपुजनं सुगोतकं ।
 प्रसादना ददाति भूस्पृशोऽष्ट सिद्धिचित्सुखम् ॥
 सुजैनसंप्रतिक्षमाप्रकारितं च विवकं ।
 नमामि तं च शान्तिनाथमाचिरेयमर्च्यकम् ॥ ८ ॥

[शार्दूलविक्रीडितम्]

व्याख्यातुर्जगतीप्रतीतयशसः श्रीलब्धिसूरिप्रभो-
 रन्ते सद्भुवनाभिधस्य शमिनः श्रीमद्गणीशस्यै ॥

तच्छिष्येण पद्माम्बुजातरजसा भद्रङ्करेणाणुना ।

हंसाब्जान्तमियं स्तुतिर्व्यरचि सा लघ्वी च जीयाच्चिरम् ॥ ९ ॥

જૈનધર્મમાં સ્ત્રીસમાજનું સ્થાન

[અભ્યાસક દષ્ટિએ એક હળવું અવલોકન]

લેખક:—મુનિરાજ શ્રી. દર્શનવિજયજી

પુરુષ અને સ્ત્રી એ અનાદિથી સ્વયંભિન્ન છતાં સમાન આકારવાળી જાતિઓ છે. દરેક પ્રાણીસમાજમાં આ બંને જાતિઓની ભિન્નતા અને અભિન્નતા સામાન્ય તથા વિશેષતાએ સમજી શકાય છે. છતાં સમષ્ટિવ્યવહારમાં તે બંને એક જાતિ રૂપે જ મનાય છે.

પાશ્ચાત્ય દેશનાં પ્રાચીન ધર્મશાસ્ત્રો પુરુષ તથા સ્ત્રીને એકદમ ભિન્ન માની પુરુષને જ સર્વ શ્રેષ્ઠ પ્રધાનતા અર્પે છે.

આર્યાવર્તનાં વેદ વગેરે ધર્મશાસ્ત્રો પણ સ્ત્રીને પુરુષથી ઉતરતે તે સ્થાને સ્થાપે છે, અને તે બંનેના વાસ્તવિક અધિકારમાં પણ ભેદ પાડે છે.

જૈનદર્શન આ ત્રિપથમાં પોતાની એક ચોક્કસ અને સ્વતંત્ર માન્યતા ધરાવે છે. અને પુરુષ તથા સ્ત્રીમાં રહેલ શારીરિક ભેદને જ માત્ર ભેદરૂપે માની બંને માટે શરીર-ચોગ્ય તથા તેના સમ્બન્ધિત અધિકારોમાં જ ભેદ માને છે. બાકી ધાર્મિક કે આત્મિક દષ્ટિએ પુરુષ કે સ્ત્રીમાં કોઈ જાતનો વિશેષ ભેદ હોવાનો સાક્ષ્ય ઇન્કાર કરે છે.

ધર્મસેવન અને તેનાં પરમાર્થ ફલની પ્રાપ્તિ માટે પુરુષ તથા સ્ત્રીનાં મન, વાણી તથા શરીર સમાન શક્તિવાલાં છે યાને સ્ત્રી તથા પુરુષનો, ધર્મ તથા ધર્મફલ-મોક્ષ માટે સમાન અધિકાર છે એમ જૈનધર્મ માને છે. જૈનધર્મની આ માન્યતા માત્ર કલ્પના રૂપ નથી કિન્તુ એક નક્કર સત્યરૂપે છે. જેનાં પ્રમાણો નીચે મુજબ છે.

ગતિ, જાતિ, ક્રાય, યોગ, પર્યાપ્તિ, અધન, લેક્ષ્યા, સંઘાતન, સંહનન, સંસ્થાન. ત્સાદિ, સંજિત્ય, જ્ઞાન, દર્શન વગેરે દ્વારા પુરુષ કે સ્ત્રીમાં કશો ભેદ નથી.

પુરુષ અને સ્ત્રીમાં જે ભેદ છે, તે માત્ર શરીરરચનાનો જ ભેદ છે, પરંતુ શરીરરચનામાં **નામકર્મની** જ પ્રધાનતા છે, કે જેમાં પુરુષ સ્ત્રી વગેરે ભેદો અતાવનાર ઉત્તર પ્રકૃતિઓનો ઉદ્ભવ જ નથી.

હાં, નામકર્મમાં ઔદારિક શરીર, અંગોપાંગ આદિ અનેક પ્રકૃતિઓ છે, કિન્તુ પુરુષ સ્ત્રી કે નપુંસકને સૂચનાર કોઈ સ્વતંત્ર ઉત્તર પ્રકૃતિ નથી.

વિશેષ વિચાર કરીએ તો શ્રવણેન્દ્રિય આદિ પાંચે દેહિયના દ્રવ્ય તથા ભાવરૂપ ભેદો દર્શાવ્યા છે બ્યારે પુરુષ તથા સ્ત્રીની શરીરરચનામાં રહેલ અંગભેદ માટે એવું કશું વિધાન નથી.

યદ્યપિ પુરુષ વગેરેના શરીરમાં ત્રણે વેદનો નામકર્મ રૂપે રચનાભેદ છે, પરંતુ એથી પુરુષ કે સ્ત્રીના મનુષ્યત્વમાં ભેદ છે એમ તો નથી જ. યદિ એવા વિકૃતિભેદથી મનુષ્યત્વમાં ભેદ પાતો હોય તો અધીરના, અધના મૂકના, અને હાથ પગની છ આંગલીઓ

અંક ૧૦-૧૧]

જૈનધર્મમાં સ્ત્રીસમાજનું સ્થાન

[૩૮૫]

ઈત્યાદિ કારણે કાન આદિમાં ભેદ માની મનુષ્યત્વમાં ભેદ સ્વીકારવો પડે. આટલો વિચાર કર્યા પછી એ નિર્ણય પર આવવું અનિવાર્ય છે કે પુરૂષ અને સ્ત્રીના મનુષ્યત્વમાં વાસ્તવિક રીતે કંઈ ભેદ નથી. અને એમ હોવાથી નામકર્મમાં તદ્વિષયક સ્વતંત્ર ઉત્તર પ્રકૃતિઓ પણ નથી.

આ રીતે પુરૂષ અને સ્ત્રીમાં નામકર્મની અપેક્ષાએ ખાસ ભેદ પડતો નથી, તો પછી તેમનાં તપ, જપ, ધ્યાન કે માનસિકશક્તિમાં વાસ્તવિક ભેદ હોવાનું મનાય જ કેમ ?

આ તો આપણે માત્ર કર્મની અપેક્ષાએ વિચાર કર્યો, દવે આપણે પરમ તારક શ્રીતીર્થંકરદેવની વાણી તરફ વળીએ.

પરમ તારક શ્રી તીર્થંકરદેવ, કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં જ તીર્થની સ્થાપના કરે છે. અને ઉપદેશના પ્રારંભમાં જ નમો તીર્થસ્સ શબ્દ વડે તીર્થને નમસ્કાર કરે છે. જે આ 'તીર્થ' શબ્દથી સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ સંઘ લેવાય છે. જેમાં એ પુરૂષ સંઘો છે અને એ સ્ત્રી સંઘો છે જે વંદનીય-માન્ય છે.

શ્રી તીર્થંકરદેવે કેવળ આત્મવિકાસ માટે જ નહીં કિન્તુ મોક્ષને માટે પણ પુરૂષ કે સ્ત્રી દરેકને સમાન અધિકારી ઉપદેશ્યા છે.

પુરૂષ અને સ્ત્રી સમાન કક્ષામાં છે એનાં આ સમળ પ્રમાણો છે.

પૂં આં શ્રી વિજયલક્ષ્મીસુરિ મહારાજને પયુષણા અષ્ટાન્કિકા વ્યાખ્યાનમાં પ્રત્યેકતર આપી પુરૂષ તથા સ્ત્રીની સમાનતા સિદ્ધ કરી છે તેઓશ્રી ફરમાવે છે કે:-

ગુણ તથા દોષની અપેક્ષાએ પુરૂષ તથા સ્ત્રી સરખાં છે.

ભરતેશ્વર બાહુબલિ વગેરે ઉત્તમ પુરૂષ છે. અખાઇ રાડોડ, કાલિકાસુર કસાઈ વગેરે અધમ પુરૂષ છે. રાજેમતી, અંદનબાલા વગેરે ઉત્તમ સ્ત્રીઓ છે અને નૂપુર પંડિતા, સુરીકાંતા વગેરે અધમ સ્ત્રીઓ છે. એટલે પુરૂષ જાતિ જ શ્રેષ્ઠ છે અને સ્ત્રી જાતિ જ અધમ છે એમ માનવું એ ભૂલ છે. વસ્તુતઃ પુરૂષ જાતિમાં ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ છોડો છે અને સ્ત્રી જાતિમાં પણ એ ત્રણે પ્રકારના છોડો છે. માટે સ્ત્રી ઉત્તમતાની દૃષ્ટિએ કોઈ પણ રીતે પુરૂષથી ઉતરતી નથી. આ રીતે ચતુર્વિધ સંઘમાં પુરૂષના જેટલું જ સ્ત્રીનું સ્થાન છે અને એ ચારે સંઘો વંદનિક, પૂજનિક તથા આરાધ્ય છે.

સ્ત્રી સમાજનું ધર્મમાં શું સ્થાન છે તેને માટે પૂં આ શ્રી. વિજયલક્ષ્મી સુરિ મહારાજના ઉપયુક્ત શબ્દોથી ઘણો પ્રકાશ પડે છે.

વર્તમાન કાળમાં પણ પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીજાતિમાં વિશેષ સહાયતા હોય એમ માનવાને અનેક પ્રત્યક્ષ પુરાવાઓ મળી શકે છે.

દેવદર્શન સામાયિક, તપસ્યા, વગેરેમાં સેંકડે કેટલા પુરૂષ હોય છે અને કેટલી સ્ત્રીઓ હોય છે ? તે તપાસીએ તો આ કાર્યમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા મોટા આંકડામાં આવશે.

કનલ, ચોરી, લૂંટફાટ, દગાખોરી વગેરે નિકૃષ્ટકાર્યો કરનારામાં સેંકડે કેટલા પુરૂષ હોય છે અને કેટલી સ્ત્રીઓ હોય છે, તે માટે કોઈના દંડતર તપાસીએ તો માલુમ પડશે કે આવાં નીચ કાર્યોમાં પુરૂષોની સંખ્યા વિશેષ છે.

વળી સમાજ કે ધર્મમાં અશાન્તિ કેલાવનાર નિહવ તરીકેની ખ્યાતિ મેળવનાર કે પોતપોતાનો જીવો ધર્મનો અખાડો જમાવનાર પણ પુરુષોન્મતિ જ છે સ્ત્રીએ માનવ સમાજમાં પુરુષોન્મતિની પેઠે અશાન્તિ મચાવી હોય એવાં પ્રમાણો મળવાં મુશ્કેલ છે.

તો પછી સ્ત્રી આત્મવિકાસમાં પુરુષથી ઉતરતી છે એમ કેમ મનાય ?

*

ઉપર દર્શાવેલ ધર્મસ્થાન અને કોગટનાં ઉત્તમ તથા નીચ કાર્ય કરનારાઓના આંકડાઓ તપાસ્યા પછી કોઈ મનુષ્ય કદાચ એવો પણ મત બધે કે “ પુરુષો દરેક કાર્યોમાં છેલ્લી સીમાએ પહોંચે છે અને સ્ત્રીઓ ઉત્તમ કાર્યોમાં જ છેલ્લી સીમાએ પહોંચે છે અર્થાત્ સ્ત્રીનું સાહસ પ્રશસ્ત કાર્યમાં જ વ્યક્ત થાય છે. ” તો તેમાં અનિશ્ચયોક્તિ જેવું કશુંય નથી. શ્રી જિનાગમ પણ આ મતને એક અપેક્ષાએ પુષ્ટ જ કરે છે.

જિનાગમમાં એવો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે કે-પાપી મત્સ્ય મરીને નીચામાં નીચે જાય તો સાતમી નારકાંએ જાય છે અને પુણ્યશાળી મત્સ્ય મરીને ઉપરમાં ઉપર જાય તો આઠમા દેવલોકેથી આગળ જઈ શકતો જ નથી-તે ઐવેચક, અનુત્તર વિમાન કે મોક્ષમાં જઈ શકતો જ નથી.

સ્ત્રી માટે આથી ઉલટું છે. પાપીણી સ્ત્રી મરીને નીચેમાં નીચે જાય તો છઠ્ઠી નરકે જાય છે; સાતમી નારકાંએ જઈ શકતી જ નથી અને પવિત્ર સ્ત્રી મરીને ઉપરમાં ઉપર જાય તો નિષ્કર્મા બનીને સિદ્ધશિલામાં- મોક્ષમાં જઈ શકે છે.

સ્ત્રી પરમાધારી બની શકતી નથી, પણ કેવળજ્ઞાની બની શકે છે. ઉચે અમુક સ્થળે જનાર જીવને નીચે અમુક સ્થાને જવાનું સામર્થ્ય હોવું જ જોઈએ, અથવા નીચે અમુક સ્થાને જનાર જીવને ઉચે અમુક સ્થાને જવાનું સામર્થ્ય હોવું જ જોઈએ; પુનર્ગતિમાટે આવો એકાન્તિક નિયમ નથી.

આ દરેક વસ્તુને વિવેકપૂર્વક વિચારીએ અને સ્ત્રીજાતિ માટે ગતિ-આગતિ તપાસીએ તો, “ સ્ત્રી માત્ર અધમતાની અંતિમ સીમાએ કદાપિ જઈ શકતી નથી ” એ વસ્તુ બરાબર સ્પષ્ટ થઈ જાય છે.

વાસ્તવમાં સ્ત્રીનું શરીર ધર્મસેવન કે મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે કોઈ પણ રીતે અયોગ્ય નથી.

*

આજનો વિજ્ઞાની મનુષ્ય તો સ્ત્રીમાં નમ્રતા, શાંતિનો પક્ષપાત, સહનશીલતા, સાહસ અને માનસિક વીરતાનાં તરવો પરિપૂર્ણ રીતે હોવાનું માને છે.

પ્રો. કૃષ્ણપ્રસન્ન ભૂરખાએ સને ૧૯૩૮ ના જાન્યુઆરીના મોર્ડન રિવ્યૂમાં (પૃ. ૨૫) પુરુષ અને સ્ત્રીના ભેદ પર એક લેખ લખ્યો છે. અને અનેક વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો આપી આ વસ્તુ ઉપર સુંદર પ્રકાશ પાડ્યો છે. તેનો સાર આ પ્રમાણે છે:

કૈમ્પબેલ સાહેબ લખે છે કે— સ્ત્રી બાલકને જન્મ આપે છે સમય સમય પર

* જુઓ, વાચકવર્ય શ્રી. શ્યામાચાર્યકૃત પન્નવણી સૂત્ર, વાં ૩૧. દેવવાચક કૃત નન્દી-સૂત્ર, દિ. ૦ આં ૧૦ શાકટાયનાચાર્યકૃત સ્ત્રીસુકિતપ્રકરણ.

ઋતુવંતી અને છે આવી કેટલીક નળળાઇઓ સ્ત્રીમાં છે. માતા થવું એ જીવનની ભયંકર સમરયા છે.

પુરૂષ ઉપરનાં કામ કરી શકતો નથી.

સેંગવિક સાહેબ લખે છે કે—સ્ત્રીના દરેક અંગ-ઉપાંગ પુરૂષની અપેક્ષાએ બિન્ના યનાવટવાળાં છે. સ્ત્રીઓનાં શરીરમાં મધુરતા અને નમ્રતા વિશેષ પ્રમાણમાં છે.

કેટલીક શારીરિક ત્રુટિઓ ભલે હોય, કિન્તુ વીરતા અને સાહસ તો સ્ત્રીઓમાં હોય છે. સંકટ આવી પડતાં સ્ત્રી દૃઢ રહે છે. પોતાનાં બાળ અન્ધ્યાઓની શત્રુઓથી રક્ષા કરે છે. પોતાની આબરને બચાવે છે. આ વીરતા માનસિક છે, જેને શારીરિક બલ સાથે ક્રોધ સમ્બન્ધ નથી. સુદ્ધિના ક્ષેત્રમાં સ્ત્રી પુરૂષના જેટલે ઉંચે દરજ્જે જઇ શકતી નથી. તપાસ અને અનુભવથી એ નક્કી છે કે-કેટલાંક કામને સ્ત્રીઓ સારી રીતે કરી શકે છે જ્યારે કેટલાંક કામોને પુરૂષો સારી રીતે કરી શકે છે. સ્ત્રીનું મન પુરૂષના મનથી જુદું પડે છે કારણકે તેને માતા તરીકેનું મોટું કામ કરવું પડે છે. તેઓ શાંતિથી સહન કરી જાય છે. પોતાનું બલિદાન આપી શકે છે. જે બાબત માટે પુરૂષમાં અયોગ્યતા હોય છે. માતૃત્વ એ તેઓનો સહજ ધર્મ છે. વગેરે વગેરે.

શ્રીમાન પં. કેદારનાથજી ગુપ્ત લખે છે કે—સ્ત્રીઓ શાંતિ સ્થાપનને બહુ આવશ્યક માને છે. સ્ત્રીઓ ધરની વ્યવસ્થા સારી રીતે કરી શકે છે, તેમ જગતમાં શાંતિ પણ સ્થાપી શકે છે. યુરોપ યુદ્ધની અશાંતિમાં ઘેરસું છે, લાંબા શાંતિસ્થાપક મંડલમાં મોટી મોટી સ્ત્રીઓ મેમ્બર છે. લંડનની મીસ વ્હાઇટના Women in World History પુસ્તકમાં દુનિયાની મહિલાઓએ શીશી વીરતા બતાવી છે તેનો પરિચય મળે છે. વગેરે વગેરે (પૃ. ૭૬). આ વિજ્ઞાનીઓ પણ સ્ત્રીઓમાં પ્રધાનતયા ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ઉત્તમ અને શાંત કાર્યોની તમન્ના નિહાળે છે અને અધમ કે શાંતિના વિરોધી યાને અન્તિમ અધોગતિમાં લઇ જનાર કાર્યોનો અભાવ બતાવે છે.

અર્થાત—સ્ત્રીજાતિમાં પ્રશસ્ય શાંત કાર્ય કરવાની જેટલી તાકાત હોય છે, તેટલી અપ્રશસ્ય નિકૃષ્ટ કાર્ય કરવાની તાકાત હોતી નથી. કેમકે સ્ત્રી એ મધુરતા, નમ્રતા, શાંતિ અને સાચી (શાંત) વીરતાનું નિવાસસ્થાન છે.

*

આ દરેક પ્રમાણેનું મનન કર્યા પછી વિવેકી મનુષ્ય સહેજે સમજી શકશે કે પુરૂષ તથા સ્ત્રી આત્મિક વિકાસના માર્ગમાં એક સરખી પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. અને પોતાના શુભ ધ્યેયને પહોંચી વળે છે જ્યાં આવી સમાનતા છે ત્યાં ધર્મ અને ધર્મકૃણ-મોક્ષ માટે બંનેનો સમાન અધિકાર માનવો એ તો સ્વતઃસિદ્ધ વસ્તુ છે. અને એ કારણે જ—જૈનદર્શન પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓના અંગમાં અને તત્સંબધી અધિકારોમાં માત્ર ભેદ માને છે. આથી પુરૂષ કે સ્ત્રીના આત્મિક વ્યવસાય કે આત્મિક વિકાસમાં ફરક હોય છે, એમ માનવાને સાફ મન્કાર કરે છે.

આ કારણે જૈનદર્શન ઇતર દર્શનોથી અધિક આત્માભિમુખી દર્શન છે, અને એ જ સુર આલાપે છે કે સમમાવ ભાવિઅપ્પા લહર્હૈ મુક્ષં ન સંદેહો ॥

તીર્થસ્થાનો સંબંધી કંઠક

લેખક:—શ્રીચુત મોહનરાલ દીપચંદ ચોકસી

આજ કાલ કોઈ કોઈ સ્થળે એવી વાત સંભળાય છે કે તીર્થસ્થળો માટે શા શા રૂઝડ કરવાના હોય ! એને લગતા કેસો પાછળ લાખો રૂપિયાનું પાણી કરવાથી શું લાભ ? દિગંબર બંધુઓ પૂજન કરે એમાં શું બગડાં જવાનું હતું ! પૂજન માટે તકરારકરવાપણું હોય જ નહીં. વળી દિગંબર સંપ્રદાય અનુસારનાં જુદાં તીર્થો હોવા છતાં ઘણાં ખરાં સ્થાને કેવલ વહીવટમાં ભાગ પડાવવાની વૃત્તિથી જ ખટલા ઉભા કરાયેલા છે. ઉભય સંપ્રદાયના એ સંબંધી યથો વાંચવાથી તેમજ વિદ્યમાન પરિસ્થિતિ સાથે તુલના કરવાથી એ વાત દીવા જેવી સ્પષ્ટ જણાય તેમ છે. કેટલોક વર્ગ ગરમાની મોસમમાં હવાખાવાના સ્થળોમાં જાય છે તે શાંતિ મેળવવા પ્રયાસ સેવે છે. એ વર્ગ આ વૃત્તાન્ત વાંચશે તો સહજ સમજશે કે જૈન તીર્થોનો મોટો ભાગ પહાડો ઉપર આવેલો છે; એટલે એની શુદ્ધ હવા માટે શંકા ધરવાપણું નથી. વળી ત્યાં જવાથી જે શાંતિ અનુભવાય છે એવી અન્યત્ર લાભવાનો સંભવ નથી. એ હેતુ લક્ષમાં રાખી તીર્થસ્થળો વિષે કંઠક કહેવાનો આરંભ કરું છું.

તીર્થો વિષે—પર્વોની માફક તીર્થો પણ આત્માને પ્રગતિના માર્ગે આગળ વધવામાં સવિશેષ મદદ કરતાં છે. “ તારે તે તીર્થ ” એ વ્યાખ્યા તેથી જ યથાર્થ છે. દરેક તીર્થની સ્થાપનામાં કંઠ ને કંઠ જુનો ઇતિહાસ સંકળાયેલો હોય છે. આજની શોધ કે ઉપલબ્ધ થતાં સાધનોથી ત્રણાંખરાં તીર્થોના સંબંધમાં એ વાત પુરવાર થઈ ચૂકી છે. એ સંબંધી વિસ્તારથી અવલોકન કરવા માટે અહીં સ્થાન નથી, છતાં સામાન્ય સ્વરૂપ વિચારી જવાની લાલસાને થોભાવી ન જ શકાય.

અન્ય દર્શનીઓનાં તીર્થો માફક જૈન તીર્થો ખાસ કરીને નદીકાંઠે કે દરિયાકિનારે આવ્યાં નથી. મોટા ભાગે એ તીર્થો સૃષ્ટિની સપાટીથી ઉચા વધતા પ્રદેશમાં એટલે કે ડુંગર કે પર્વતો પર રચાયેલાં છે. આથી દુનિયાના વાતાવરણની કે જનતાની ધમાલની અસર ત્યાં પહોંચી શકતી નથી. આથી જ એવાં સ્થળાંતુ વાતાવરણ અદ્યાપિ પર્વત શાંત ને મનોરમ રહેલ છે. એમાં કુદરત પોતાનો કાળો અર્પે છે. એટલે જૈનતીર્થો નિવૃત્તિનાં ધામ છે એમ કહીએ તો એમાં અતિશયોકિત જેવું ન ગણાય. રમણીય પર્વત પ્રદેશોને પસંદગી આપવામાં જૈનધર્મના પૂરો-ગામીઓએ અલગત દીર્ઘદર્શિતા અને યુદ્ધિ-કૌશલ્ય દાખવ્યું છે. આરંભિક ઉન્નતિના નિમિત્ત ભૂત શાંતિ-નિવૃત્તિનો સુયોગ મેળવવા ઉપગ્રંત જગતની દોડધામ અને પ્રવૃત્તિને દૂર ફેંકી દીધી છે. એ રીતે પુણ્યલાનંદપણાને અને જડતાને ખંખેરી નાંખી છે એમ કહીએ તો ચાલે. ‘ અતિપરિચયાદ્વજ્ઞા ’ જેવો પ્રસંગ પણ તેથી ઉપસ્થિત થતો નથી.

તીર્થસ્થાપનમાં શા શા હેતુઓ સમયલા છે એ તરફ જરા દૃષ્ટિ ફેંકી આગળ વધીએ. જૈનધર્મમાં તીર્થક્રમે બ્યાં ઉપન્યા હોય, કૈવલ્ય પામ્યા હોય અને જે સ્થાને સિદ્ધિને વર્યા હોય એ સર્વ સ્થાનો તીર્થરૂપ ગણાય છે. એ રીતે વિચારનાં તીર્થની સંખ્યાનો

અંક ૧૦-૧૧]

તીર્થસ્થાનો સંબંધી કંઈક

[૩૮૬]

આંકડો નિશ્ચિત થઈ જાય તેવું છે, પણ આવો એકાંત નિયમ નથી. તીર્થકરોની નિર્વાણુ ભૂમિ જેટલુંજ બલકે અધિક મહત્ત્વ સંખ્યાબંધ સાધુઓ જે સ્થાને અનશન કરી મોક્ષ સાધી ગયા છે તેને અપાયલું છે. વળી કલ્યાણુક ભૂમિનાં કેટલાક તીર્થોનું નામોનિશાન ન હોય છતાં એકાંત ચમત્કૃતિથી તીર્થપણાનો કલશ તેમના પર ઢળી ગયો છે, કેટલાકને તીર્થત્વ પ્રાપ્ત કરવામાં કુદરત યાને દેશકાળનો સહિયારો મળી ગયો છે, જ્યારે કેટલીક કલ્યાણુક ભૂમિઓ તીર્થરૂપ હોય છતાં અસ્તોદયના સખત વાવાઝોડામાં અથગાઇ ગયાથી આજે વિચ્છિતી જેવી થઈ ચૂકી છે; તેમની માત્ર નામ સ્મરણુ આકી રહી છે. કેટલાકનાં સ્થાનો પાનાપુસ્તક સિવાય અન્યત્ર દૃષ્ટિયે ચડતાં પણ નથી. આમ તીર્થ સ્થાપનામાં વિવિધતા સમાયેલી છે. તત્ત્વદૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો જ્યાં અરિડંતનું એકદમ બિંબ પણ ચિરાન્નમાન હોય તે સ્થાન તીર્થરૂપ છે. એ રીતે જ્યાં જ્યાં એક અથવા તો એકથી વધારે દેવાલયો યા જિનાલયો આવેલાં છે એ બધાં નગરો, ગામો અને પરાંઓ તીર્થરૂપ જ છે. એ બધા સંબંધી ખાસ કહેવાનું ન હોવાથી અહીં તો માત્ર પ્રસિદ્ધ અને મોટાં તીર્થો સંબંધી ઉલ્લેખ કરીશું.

(૧) અષ્ટાપદજી—આ તીર્થ હાલ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી. છતાં ગણુવી મુજબ અયોધ્યાની સમીપમાં હોવું જોઈએ એની સ્થાપના ભરતચક્રોએ પ્રભુ શ્રી. ઋષભદેવના નિર્વાણુ પછી કરી હતી. એ ટેકરી કે ડુંગરપર આઠ મોટા પગથીઆ ચઢ્યા આઠ જવાતું તેથી એનું નામ અષ્ટાપદજી પડ્યું. ત્યાં શોભાયમાન મનોહર ચાર દ્વારાળા સિંહનિષવા નામના પ્રસાદમાં એ ચાર, આઠ અને દશ બિંબોની અનુક્રમે ચાર દિશાના ચાર દ્વારો સામે સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. એ બિંબો પણ અમૂલ્ય રત્નોના ભરાવેલાં ને એવી રીતે ચિરાન્નમાન કરેલાં કે એવીશ જિનના દેહ પ્રમાણુમાં જે બિન્નતા છે તે જળવીને પણ શિરોભાગ સર્વનો સમકક્ષમાં આવે. શ્રી અષ્ટાપદ તીર્થનું આ સામાન્ય સ્વરૂપ સમજવું. એના પર સ્વયંજે જનાર અચર્ય તદ્દનવ મોક્ષગામી આત્મા જ હોય. આવા અનુપમ તીર્થનું મહાત્મ્ય જાળવાઈ રહે અને ભાવિષ્યમાં આશાનનાનો યોગ ન સાંપડે એ ભાવનાથી પ્રેરાર્થ ભરત રાજની પરંપરામાં કેટલાક કળે થયેલા સગર ચક્રીના જન્મકુમારદિ સાઠ હજાર પુત્રોએ દંડ રત્નવડે તેની ચારે બાજુ મોટી ખાઇ ખોદી અને ગંગાનો પ્રવાહ એમાં વાળી જળથી તેને આકંઠે ભરી દીધી. ચારથી સામાન્ય જનતા માટે એ તીર્થ અદૃશ્ય થયું, અથવા તો બહુલકર્મી જીવો હોવાથી અદૃશ્ય થયું.

(૨) શત્રુંજય—આ તીર્થ શાશ્વતું એટલા માટે ગણાય છે કે તે ભૂત કાળે હટું, વર્તમાનમાં વિદ્યમાન છે અને આગામી કાળે તેનું અસ્તિત્વ કાયમ રહેવાનું છે. જે કે સર્પિણીના આરાના પ્રમાણુમાં તેની ઉંચાઇ વગેરેમાં વધ ઘટ થતી જ રહે છે તેમજ એનાં નામો પણ જુદાં જુદાં નિમિત્તથી ધણું (૧૦૮) ગણાય છે, છતાં દ્રવ્યથી તેની શાશ્વતતા જાળવાઈ રહી છે. સર્વ નામોમાં શત્રુંજય નામ સુપ્રસિદ્ધ છે. તે કાઠિયાવાડમાં પાલીતાણા નજીક આવેલું છે. ડેડ સુધી રેલ્વે ટ્રેન છે. પાલીતાણા સમીપ પહોંચતાં જ મોટો મગર જાણે કે સાગરના જળ પર દેહ પસારી ન એકે હોય એવો શ્યામવર્ણી સિદ્ધચાગિરિ શોભા આપે છે. સવા સોમજીની ટુકે તો જાણે કાળા દેહ પર

સ્વેતવર્ણી મુગટ ન હોય તેમ શોભે છે. આજે પણ આ તીર્થની રમણીયતા જળવાઈ રહી છે. યાત્રાળુઓના ટોળેટોળાં આઠ માસ સુધી એની ઉપાસના સાફ વહાં આવે છે. ગિરિ પરનો માર્ગ, અંતરણે આવતા વિસામા, ગાળે પડતી દંહેરીઓ અને મનેરમ વાતો વાયુ આજે પણ માર્ગ કાપતા મુસાફરને આત્મચિંતનમાં મગ્ન કરી દે છે; સંસારના આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ જનિત તાપોને— કલેશોને ઘડીબર વીસવાની દે છે; દાદાના દર્શન માટે અંતરમાં અપૂર્વ વિર્યોદ્ધાસને અંકુરિત કરે છે. આ તીર્થના નાયક તરીકે એણે કે મુખ્ય દેવ તરીકે શ્રી આદીશ્વરજી છે, એનું કારણ એ છે કે આ તીર્થ પર તેઓશ્રી નવાણુ પૂર્વવાર પધારેલા છે, જે વાત આ જુમિતું ગૌરવ સૂચવે છે. આકી તેઓશ્રીનું એક પણ કલ્યાણક તેમજ આ ચોવીસીના અન્ય તીર્થકરોમાંના કાનું પણ એટલું પણ કલ્યાણક આ સ્થાને નથી થયું. છતાં આ તીર્થનું મહત્ત્વ અનેક છે. તેથી તો તે તીર્થાધિનાજ કહેવાય છે. બંને તીર્થકરોની કલ્યાણકજુમ અનવા આ સ્થળ સામર્થ્યવાન નથી બન્યું છતાં આ જુમિના વાતાવરણની વિશુદ્ધતા એટલી સીમાતીત છે કે એની શીતલ છાયામાં કોટિગમ આત્માઓ કલ્યાણ પથના પથિકા બની ચૂક્યા હ. એમાં માત્ર ગણધરો કે સાધુઓ જ નહીં પણ શ્રાવકો અને સન્નારીઓ અને તીવ્ર પાપના આચરનારા પાપીઓ પણ સમાઈ જાય છે. તારણ નામની સાર્થકતા આ તીર્થે વચાથ કરી છે. હત્યારા ને ચોરોનાં છવનનો સુધારો આ તીર્થે જેટલો અન્યત્ર નથી થયો તેથી તો એના કાંકરે કાંકરે સિદ્ધ થયાના યશોગાન ગવાય છે. આવા કલિયુગમાં પણ તે દુનિયા પરનું સિદ્ધક્ષેત્ર છે. આંડલ ક્ષેત્રકો એને ‘ મંદિરોના નગર ’ની ઉપમા આપે છે. એના જેટલાં જિનાલયો ધરાવનાર પર્વત ભાગ્યે જ વિશ્વમાં અન્ય કોઈ દર્શો! દાદાના દરબારમાં પગ મૂકતાં જ પરિશ્રમ તો પડાયત કરી જાય છે. એ સાથે સસારની ચિતા પણ ટળી જાય છે.

વર્તમાન ચોવીસમાં આ તીર્થપર સિદ્ધિપદ વરેલા સંપદી પ્રસિદ્ધ નોંધ નાચે મુજબ સમજવી.

૧ શ્રી. ઋષભદેવ પ્રભુના વંશજો અસંખ્યાતા	૧૪ શ્રી. શાતિનાથ પ્રભુ સાથેના ૧ પરપણજી
૨ શ્રી. પુડરીક ગણધર પાંચકોડ સાથે	મુનિઓ
૩ દ્રાવિડ વારિખિલ્લ દશકોડ સાથે	૧૫ રામ ભરત (દશરથ પુત્રો) ત્રણ કોડ સાથે
૪ આદિત્યચશા (ભરત મહારાજના પુત્ર) એક લાખ	૧૬ પાંચ પાંડવો. વીસ કોડ મુનિ ”
૫ સોમદશા (બાહુબલિના વડા પુત્ર) તેર કોડ ”	૧૭ વસુદેવની સ્ત્રીઓ પાંચીસ હજાર
૬ બાહુબલિના પુત્ર એક હજારને સાઠ	૧૮ વૈદર્ભી ૪૪૦૦ સાથે
૭ નમિ વિનમિ વિદ્યાધરો એ કોડ સાથે	૧૯ નારદ ઋષિ એકાણુ લાખ ”
૮ નમિ વિદ્યાધરની પુત્રી પ્રમુખ ચોસઠ	૨૦ શાંખ પ્રદ્યુમ્ન સાડીઆઠ કોડ ”
૯ સાગરમુનિ એક કોડ સાથે	૨૧ દમિતારિ મુનિ ચોદ્દ હજાર ”
૧૦ ભરત મુનિ પાંચ કોડ સાથે	૨૨ થાવચ્યા પુત્ર એક હજાર ”
૧૧ અન્વિનસેન સત્તર કોડ ”	૨૩ શુક પરિત્રાજક (શુક્રાચાર્ય) એક હજાર ”
૧૨ અન્વિનનાથ પ્રભુના સાધુઓ દશ હજાર	૨૪ સેલગાચાર્ય પાંચસો સાધુ ”
૧૩ શ્રીસાર મુનિ એક કોડ સાથે	૨૫ સુભદ્ર મુનિ સાતસો સાધુ ”
	૨૬ કાલિક મુનિ એક હજાર ”

અંક ૧૦-૧૧]

તીર્થસ્થાનો સંબંધી કંઈક

[૩૬૧]

આ સિવાય દેવકીજીના છ પુત્રો, જલ્દી મયાલી ને ઉપયાલી (યાદવ પુત્રો) સુવ્રત શેઠ, મંડકમુનિ, સુકોશજીમુનિ, અયમતા મુનિ તેમજ ચંદ્રશેખર પ્રસુખ દોષિત આત્માઓ આ પવિત્ર તીર્થ પર મિદ્ધિ વર્ષા છે. એના પ્રત્યેક રાજકણમાં પવિત્રતા ને શુદ્ધતા ભરેલી છે એમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નેવું નથી. આજે પણ ત્યાં પરિણામ વિશુદ્ધતા વિશેષ વર્તે છે.

આ તીર્થના મોટા ઉદ્ધાર સોળ થયા છે જે નીચે પ્રમાણે:—

૧. ભરત ચક્રવર્તીએ શ્રી નામિ ગણુધરની સાથે આવી કરાવ્યો.
૨. ભરતની આઠમી પાટે થયેલા દંડવીર્ય ભૂપાળે કરાવ્યો.
૩. સીમંધર જીવનના ઉપદેશથી પ્રશાનેન્દ્રે કરાવ્યો.
૪. ચોથા દેવકોકના સ્વામી માહેન્દ્રે કરાવ્યો.
૫. પાંચમઃ દેવકોકના સ્વામી બ્રહ્મેન્દ્રે કરાવ્યો.
૬. ભુવનપતિના પ્રન્દ્ર અમરેન્દ્રે કરાવ્યો.
૭. અગ્નિતાથ સ્વામીના બંધુ સગર ચક્રીએ કરાવ્યો.
૮. અમ્બિનંદન સ્વામીના ઉપદેશથી વ્યસરેન્દ્રેએ કરાવ્યો.
૯. ચંદ્રપ્રભુના શાસનમાં ચંદ્રશેખર મુનિના ઉપદેશથી તેમના પુત્ર ચંદ્રવશાએ કરાવ્યો.
- ૧૦ શ્રી શાંતિનાથજીના પુત્ર ચક્રાયુદ્ધજીએ પ્રભુની દેશના સાંભળી કરાવ્યો.
- ૧૧ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીના શાસનમાં ગમચંદ્રજીએ કરાવ્યો.
૧૨. શ્રી નેમિનાથજીના ઉપદેશથી પાંડવોએ દેવ સહાયથી કરાવ્યો.
૧૩. જાવડશા શેઠે વલ્લરસ્વામીની સહાયથી સંવત ૧૦૮ માં કરાવ્યો.
- ૧૪ શ્રી કુમારપાળ ગાળના સમયમાં ચાહડ મંત્રીએ ૧૨૧૩ માં કરાવ્યો.
૧૫. સમરાથા ઓશવાળે સંવત ૧૩૭૧ માં કરાવ્યો.
૧૬. કરમાશા શેઠે સં. ૧૫૮૩ માં કરાવ્યો.

પવિત્ર વસ્તુઓ—(૧) રાગદની (રાયણ વૃક્ષ) અને તેની નીચે રહેલાં પ્રભુના ચરણ. આ રાયણ વૃક્ષ શ્રી નરપભદ્રેવ ભગવાનની પાદુકાને લઈ પવિત્ર ગણાય છે. પ્રભુશ્રી અનેક વખત આવીને એની નીચે સમવશર્યા છે. તે પર દેવવાસ મનાય છે અને પૂર્ણ ભક્તિભાવથી તેની પ્રદક્ષિણા દેવાં જે તેમાંથી દુધ વર્ષે છે તો ઉભય લોકમાં સુખ પ્રાપ્તિ થાય છે. એની પશ્ચિમ દિશા તરફ એક દુર્લભ રસકુંપિકા છે. એના રસથી લોહ સુવર્ણતને પાપ કરે છે. હજી તે એ અદૃશ્ય છે. (૨) શત્રુંગયા નદી પર્વત શત્રુંગયાની સમીપમાં જ દક્ષિણ અગ્નિએ પ્રભાવિક જળથી પૂર્ણ સર્નારે વહી રહી છે. તેનું જળ સતત વહેતું હોય છે તેમાં ત્રિવેકથી સ્નાન કરનારનું સકલ પાપ ધોવાઈ જાય છે. (૩) સ્વર્થકુંડ. આ કુંડનું પાણી પવિત્ર અને રોગનિવારક મનાય છે ભૂતકાલે એના

[૩૬૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૩

પ્રભાવથી કોઠીઆના કોઠ દૂર થયા છે, અને ચંદ્રરાજનું કુકડાપણું નષ્ટ થયું છે. આ સર્વ આપતો શ્રદ્ધેય છે કેમકે યાકીન (શ્રદ્ધા) મોટી ચીજ છે આ ઉપરાંત ચિલ્લાણુ તલાવડી પણ એક મહાત્મ્યવાળી જગા છે. સંઘના માનવીઓની ત્રીણ તૃષા ઠાળવા માટે ચિલ્લાણુ (સુધર્મગણુધરના શિષ્ય) નામના શક્તિવંત સાધુઓ માત્ર પાત્રમાં રહેલ અલ્પ જળમાંથી પ્રગટાવેલ એક સુંદર સરોવર અને એ સાથે સંઘ પ્રત્યે એક લ્યાગીના હૃદયમાં ઝળકી રહેલ અપૂર્વ વારતું આ દર્શન થાય છે. તે સ્થળનું જળ પવિત્ર ગણાય છે. આ સિવાય આ તીર્થને ફરતી દોઢ ગાડની, છ ગાડની અને બાર ગાડની પ્રદક્ષિણા દેવામાં આવે છે. એ વેળા હસ્તગિરિ અને કદમ્બગિરિ નામના નાનાશા ડુંગર નિરખવાનો યોગ સાંપડે છે.

મૂળનાયક શ્રી. આદિનાથના મનોહર દેવાલયને ફરતા ચોતરફ નાનાં મોટાં મંદિરોની સુંદરશ્રેણી શોભી રહી છે. વળી હાથીપોળની બહાર પણ દહેરાંની સંખ્યા વિપુલપણે દ્રષ્ટિ-ગોચર થાય છે. આ સિવાય મોતીશા શેઠની વિશાળ ટુંક અને એ સિવાય બીજી પણ નાની મોટી ટુંકો દાદાની મોટી ટુંકની સામી બાજુએ આવી રહેલ છે. એમાં ચોમુખજીની ટુંક અતિશય ઉંચી હોઇ સૌ કોઇનું ચિત્ત આકર્ષે છે. વળી ઘેટીપાગ એ શત્રુંજયપર આવવાના બીજા માર્ગરૂપ છે. ત્યાં પ્રભુશ્રીની પાદુદા છે. આમ જે તીર્થાધિરાજની પવિત્રતા અને માહાત્મ્ય સંબંધે સંખ્યાબંધ પાનાઓમાં સુવર્ણાક્ષરે વિવિધવર્ણી નોંધા આજે પણ નયનપથમાં આવે તેમ છે તે વિષે આ સ્થાને કેટલો વિસ્તાર કરી શકાય ! ટુંકમાં એટલું જ કહેવું કાફી છે કે આજે પણ આ તીર્થ શાશ્વતતાના અનુપમ નમૂનારૂપ હોઇ એક વાર અવશ્ય દર્શન કરવા યોગ્ય છે. જાત અનુભવ એજ સારામાં સારું પ્રેમાણુ પત્ર છે.

(૩) રૈવતાચળ યાને ગિરનાર તીર્થ—કાઠિયાવાડમાં આવેલ આ બીજું મહાન તીર્થ છે. જુનાગઢ સુધી રેલ્વે ટ્રેનમાં જવાય છે, ત્યાંથી ગિરનાર પહાડ થોડો દુર છે. પગે ચાલતા કિંવા ઘોડાગાડી વગેરેના સાધનથી એની તલેટીમાં પહોંચી શકાય છે. આખો પહાડ વાદળ સાથે વાતો કરતો ન હોય એવો પ્રથમ દર્શન દેખાય છે. શ્રી. નેમિનાથના મંદિર સુધી પગથીઆ બાંધેલા છે. આ પહાડપર જૈનેતર મંદિરો પણ આવેલાં છે તેમજ બાવા સંન્યાસીઓ રહે છે ને ઉપર ખાય છે પીએ છે. આ પહાડ ઉપર ખાવા પીવાનો પ્રતિબંધ જૈનોમાં પણ શ્રી. શત્રુંજય જેટલો નથી. (ચાલુ)

પરમાર્હત મહાકવિ શ્રી ધનપાલનું આદર્શ જીવન

લેખક:—મુનિરાજ શ્રી સુશીલવિજયજી

(ગતાંકથી ચાલુ)

કવિના સમયની નગરીની અપૂર્વતા

એ સમયની નગરીનું વર્ણન વાંચતાં અનહદ આનંદ થાય છે. એ વર્ણન વાંચતાં પૂર્વકાલીન નગરીઓની ભવ્યતા અને વિશાલતાનો એક મહાન નમુનો વાચકવર્ગની દૃષ્ટી આગળ ખડો થાય છે.

ધારાનગરીમાં ચારે તરફ વિજયપતાકાઓ ફરકી રહી હતી. કામદામ જિનમંદિરોનાં શિખરો જાણે ગગન-મણ્ડલને ભેટી પડ્યાં ન હોય, તેમજ સ્વર્ગભુવનમાં રહેલા પોતાના સ્વન્નતીય મંદિરોનાં શિખરોને મળતાં ન હોય, તેમ શોભી રહ્યાં હતાં. સત્પુરુષોનાં-સાધુ માહાત્માઓનાં આવાગમનો નિશ્ચિત યર્ષા રહ્યાં હતાં. એ સમયની ધારાનગરીની ભવ્યતા-વિશાલતા અપૂર્વ હતી. ભારતભૂમિની એક સુંદર અને સમૃદ્ધ નગરી તરીકેની તેની કીર્તિ હતી. પ્રજ્ઞના સંરક્ષણ માટે ચારે તરફ મજબુત કિલ્લો હતો. તેમાં આવેલા અહમુત આવાસો, તેના નંદનવન સમાન સુંદર આગ યગીયાઓ, નાની નાની વાડીઓ, રાજમહેલો, મોટા મોટા દરવાજાઓ, જન્મરોનો વૈભવ-ઠાકઠાક, આ બધું અપૂર્વ હતું. તેમાં શ્રીમંતો, યોગીઓ, સાધુસંતો, આવાઓ, આત્મધ્યાની પુરુષો, પ્રજ્ઞનો સુખપૂર્વક વસતા હતા. વિશ્રાંતિગૃહો, પૌષ્ઠશાળાઓ, પાઠશાળાઓ, રમવાના સ્થાનકો, જ્ઞાનભંડારો વગેરે વગેરે અનેક વસ્તુઓથી અલંકૃત એ નગરી હિન્દુપુરી સમી શોભતી હતી.

છ યતના પૂર્વકે સમ્યકત્વનું પાલન

આવી મનોહર નગરીમાં ધનપાલ દિવસે દિવસે અપૂર્વ વિદ્વત્તાથી, અલૌકિક કવિત્વ શક્તિથી, રાગના સત્કારથી, ધર્મની શ્રદ્ધાથી, પોતાના વશને ચારે તરફ ફેલાવી રહ્યો હતો. તેના હૃદયકમલમાં સમ્યકત્વ સૂર્યનાં કિરણો ઝગમગી રહ્યાં હતાં. તેના પ્રત્યેક રૂબંટામાં અપૂર્વ તેજ વ્યાપી રહ્યું હતું. તેના હૃદયમાં દયાનાં નિર્મળ ઝરણાંઓ વહી રહ્યાં હતાં. તે આર વ્રતનું પાલન કરી રહ્યો હતો. નિરંતર છ યતના પૂર્વકે ધર્મનું આરાધન, જિનેશ્વર પ્રભુની પૂજા, પ્રભાવના વગેરે અનેક કાર્યોથી પરિવરેલો ધનપાલ અહર્નિશ આનંદની છોજો ઉછાળી રહ્યો હતો. છ યતનાનું પાલન કેવી રીતે કર્યું છે, તેનું યતકિચિત્ત્વ સ્વરૂપ પ્રદર્શિત કરવામાં આવે છે.

૧. વંદન નામની, ૨. શીર્ષનમાવાની, ૩. ગૌરવ ભક્તિ નામની, ૪. અનુ-પ્રદાન નામની, ૫. આલાપ નામની અને ૬. સંલાપ નામની; આ પ્રમાણે છ યતનાઓ સમજવી.

પરતીર્થી—એટલે સંન્યાસી, પરિવ્રાજક, ભિક્ષુક, તાપસ અને બ્રાહ્મણ વગેરે લૌકિક ગુરુઓને, તથા શિવ, શંકર, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, બૌદ્ધ, જૈનમ્બર, વગેરે અન્ય દેવોને, વળી અન્યમતાનુયાયીઓ પોતાના દેવ તરીકે અડગીકાર કરેલ જિનપ્રતિમાને, તેમનાં નામોમાં ફેરફારી કરી પોતાના સ્થાનમાં સ્થાપન કરેલ હોય તેમને, સમ્યગ-

[૩૯૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૩]

દષ્ટિ પ્રાણિઓએ વંદન વગેરે ન કરવું, તેનું નામ પ્રથમ યતના કહેવાય છે. પંચાંગ પ્રણિપાત, શિર નમાવવું, ગુણુ ગાન કરવું વગેરેથી વિમુખ રહેવું તે બીજી યતના કહેવાય છે. જિનેશ્વર પ્રભુના શાસનને અડગીકાર કરનાર, આર વ્રત સ્વીકારનાર, સમ્યક્ત્વશાલિ ભવ્ય પ્રાણિ પ્રાણાંતના ભોગે પણ અસહ્ય કષ્ટો સહન કરવા કમ્બુલ કરે, પણ પ્રથમ યતના અને બીજી યતનામાં શ્રેષ્ઠમાત્ર પણ દોષ ન લગાડે.

ઉપર અતાવેલા પરતીર્થી અને અન્ય દેવોને ઇષ્ટ દાન આપવું, ભક્તિ અહુમાન કરવું, તે સમકિતધારીને ન કલ્પે (અર્થાત્ કુદેવ, કુચુરને વંદન-નમસ્કારાદિક કરવાં નહીં), આનું નામ ગૌરવ ભક્તિ નામની ત્રીજી યતના કહેવાય છે. યૌથી જ્યણુ અનુપ્રદાન (વારંવાર દાન આપવું) તે પરતીર્થીઓને અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ તથા વસ્ત્ર, પાત્રાદિ સુપાત્ર સમજીને આપવાં નહીં. અર્થાત્ સુપાત્રની યુદ્ધિએ આપવા જતાં અન્ય શ્રાદ્ધના જોવામાં આવે તો તેમનું અહુમાન થાય, અને તેથી મિથ્યાત્વની પુષ્ટિ થાય છે. અર્થાત્ ત્યાં અનુકંપા માનવી, કારણ કે અનુકંપા તો દીન દુઃખીને વિષે હોય છે.

પરતીર્થીઓએ પ્રથમ બોલાવ્યા વિના તેમની સાથે આલાપ ન કરવો તે પાંચમી યતના કહેવાય છે. સમ્યક્દષ્ટિ જનોએ તેવા આલાપનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

ઉપર અતાવેલા પરતીર્થીઓની સાથે વિશેષ સંલાપ એટલે વગર બોલાવે વારંવાર આલાપ કરવો તે છઠ્ઠી યતના કહેવાય છે. કદાચ પરતીર્થી પ્રથમ બોલાવે, છતાં પણ લોકપવાદના ભયથી તેની સાથે અહુ જ અલ્પ બોલાવું.

આ ઉપર્યુકત છ યતનાથી^૧ સમ્યક્ત્વગુણુ તથા શુભ વ્યવહાર દીપે છે. તેમાં પણ દેવગુરુ આદિકની ભક્તિ, શાસનની પ્રભાવના, જ્ઞાનાદિકના લાભ વેગેરે અનેક કારણોને અવલંબીને તેને વિષે જ્યણુ જ્ઞાની ભગવંતોએ પ્રરૂપેલી છે. તેના અનેક પ્રકારો સિદ્ધાન્તોની અંદર અતાવેલા છે. અહીં તેનું સામાન્ય સ્વરૂપ જ અતાવેલ છે.

૧. ન્યાયાચાર્ય, ન્યાયશાસ્ત્ર, અનેકયંત્રપ્રણેતા, શ્રીમાન ઉપાધ્યાયજી યશોવિજયજી મહારાજે અનાવેલ સમકિત સકસઠ બોલની નવમી ઢાળમાં આબેલુખ ચીતાર અ.પેક્ષો છે, જે નીચે પ્રમાણે :—

પરતીર્થી પરના સુર તેણે, ઐત્ય યજ્ઞાં વળી જેહ;

વંદન પ્રમુખ તિહાં નવિ કરવું, તે જ્યણુ પટ ભેયરે; ભવિકા, સમકિતયતના કીજે. (૪૬)

(૧) વંદન તે કર્યોજન કહિએ, (૨) નમન તે શીશ નમાવે;

દાન ઇષ્ટ અન્નાદિક દેવું, (૩) ગૌરવ ભગતિ દેખાવે રે ભ૦ (૪૭)

(૪) અનુપ્રદાન તે તેહને કહીએ, વારવાર જે દાન;

દોષ કુપાત્રે પાત્રમતિએ, નહિ અનુકંપા માન રે ભ૦ (૪૮)

(૫) અલ્પ બોલાવે જેહ બોલવું, તે કહિએ આલાપ;

(૬) વારવાર આલાપ જે કરવો, તે જણો સંલાપ રે ભ૦ (૪૯)

એ જ્યણુથી સમકિત દીપે, વલી દીપે વ્યવહાર;

એમાં પણ કારણથી જ્યણુ, તેહના અનેક પ્રકાર રે ભ૦ (૫૦)

અંક ૧૦-૧૧]

શ્રી ધનપાલનું આદર્શ જીવન

[૩૯૫]

ઉપર બતાવેલ છ યતનાનું નિશ્ચિત આરાધન કરતો ધનપાલ ત્રિકાલ પૂજા, ગુરૂભક્તિ તથા સુપાત્રમાં જ્ઞાન આપવા વગેરે અનેક કાર્યોમાં ઉદ્યમશીલ રહેતો હતો અને પોતે કરેલા નિધનમાં કોઈ પણ જાતનો મિથ્યાત્વનો ભાંગો ન લાગે, તેને માટે વારંવાર સંભાળ પૂર્વક રહેતો.

મહાવીરદેવના મંદિરમાં

દિવસે દિવસે ધારાનગરીની શોભા ઘણી જ વધતી જતી હતી. વર્ષાઋતુનો પ્રારંભ કાલ ચાલી રહ્યો હતો. ગગનમણ્ડલમાં કાળાં વાદળાં ચારે તરફ દોડવામ મચાવી રહ્યાં હતાં. ઝરમર ઝરમર મેઘ વર્ષાતો હતો. નાના તળાવો—ખાખોચીઆં જાણે સમુદ્ર ન બની ગયાં હોય તેમ ભાસતાં હતાં. પાણીની રેલમ છેલમ ઉછળી રહી હતી. વૃક્ષો, છોડવાઓ, વેલાઓ, અને અનેક જાતની વનસ્પતીથી ભરપૂર પૃથ્વીમાતાએ જાણે લીલા રંગની સાડી ન પાંદરી હોય તેમ ભાસતી હતી. મચ્છર અને અષ્ટાકાઓ આનંદની છોળો ઉછાળી રહ્યાં હતાં. ખેડૂત વર્ગ અત્યંત હર્ષિત થઈ ગયો હતો. ધારાનગરીના લોકો ગોખમાં, પોતપોતાના સ્થાનમાં બેસીને પ્રકૃતિનું સુંદર દ્રશ્ય જોવામાં તલ્લીન થઈ ગયાં હતાં.

આ સમયે પરમાર્હત કવિ ધનપાલ ચરમ તીર્થઠકર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના મંદિરમાં મધ્યાહ્ન પૂજા કરતો હતો. પ્રભુના મંદિરમાં ધૃતના દીપકો અશુભ પરમાણુને શુદ્ધ કરી રહ્યાં હતાં, ખુશખોદાર ધુપની સુવાસ સમસ્ત દેવાલયમાં ફેલાઈ રહી હતી. ધનપાલ પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિનું અપૂર્વ અર્ચન (પૂજન) કરી રહ્યો હતો. તેનું સમસ્ત શરીર પરમાત્માની ભક્તિથી પુલકિત થયું હતું. તેનું ચંદ્ર સમાન ઉજ્જ્વલ મુખાવિન્દ આનંદના અતિરેકથી અત્યંત મનોહર લાગતું હતું. પૂજનું કાર્ય સંપૂર્ણ થયા બાદ ધનપાલ મનોહર કંઠથી સુંદર આલાપથી, સંસ્કૃત શ્લોકોના ગાનથી સ્તુત કરવા લાગ્યો તે નીચે પ્રમાણે:-

બલં જગદ્ધિસનરક્ષણક્રમ,
ક્ષમા ચ કિં સંગમકે કૃતાગસિ ॥
इतीव संचित्य विमुख्यमानसं,
रुषेवरोषस्तव नाथ निर्ययौ ॥ ૧૧૩ ॥
કતિપયપુરસ્વામી કાયવ્યયૈરપિ દુર્ગ્રહો,
મિતવિતરિતા મોહેનાસૌ પુરાનુસ્મૃતો મયા ॥
त्रिभुवनविभुर्वृद्ध्या (વ્યા) રાઘ્યોઽધુના સુપદપ્રદઃ,
પ્રમુરપિ ગતસ્તત્પ્રાચીનો દુનોતિ દિનવ્યયઃ ॥ ૧૧૪ ॥

[પ્ર૦ મ૦ પ્ર૦-૫૦ ૨૩૧]

અર્થ:—હે નાથ ! તારું બલ જગતનો વિઘાત (સંહાર) કે રક્ષણ કરવામાં

૧ તતઃ શ્રોમન્મહાવીરચૈત્યં ગત્વા નનામ ચ ।

વીતરાગનમસ્કારં શ્લોકયુગ્મેન સોઽબ્રવીત્ ॥ ૧૧૨ ॥ પ્ર૦ મ૦ પ્ર૦

સમર્થ છે, છતાં પણ આપે અપરાધી સંગમ^૧ દેવ પર ક્ષમા કેમ કરી ?” એ પ્રમાણે ચીંતનીને જ જાણે રોપ પામ્યો હોય તેમ વિમુખ મન કરીને તમારો રોપ ચાલ્યો ગયો.

કેટલાક નગરના સ્વામી (રાજા) જેઓ પરિમિત દ્રવ્ય આપનારા હોય છે, તેઓની અત્યાર સુધી મેં મોહને વશ થઈ જે શરીરના ભોગે પણ સાધી ન શકાય, એવી ઘણી સેવા કરી. હવે આજે યુદ્ધિ માત્રથી આરાધિ શકાય એવા આપ ત્રિભુવનપતિ એવા હે ભગવાન, ભક્તિપૂર્વક આપની આરાધના કરવી છે. આપને પ્રાપ્ત કરી દરેક ઇષ્ટ પ્રાપ્ત કરી શકું તેવી શક્તિવાળો થયો છું. પણ પૂર્વે જે દિવસો વ્યતીત થયા-જે કાળ વ્યર્થ ગયો તે હૃદયમાં સાહે છે.”

(અપૂર્ણ)

૧. આનું આછું વર્ણન પરમાહત કવિ સ્વયં તિલકમંજરીના મંગલાચરણમાં છઠ્ઠા શ્લોકની અદર પ્રતિપાદન કરે છે. યુગ્મો—

રક્ષન્તુ સ્વલિતોપસર્ગગલિતપ્રૌઢપ્રતિજ્ઞાવિધૌ,

યાતિ સ્વાશ્રયમર્જિતાંહસિ સુરે નિશ્વસ્ય સચ્ચારિતાઃ ॥

આજ્ઞાનુક્ષિતિમધ્યમગ્નવપુષ્પક્રામિઘાતવ્યથા—

મૂચ્છાન્તિે કરુણાભરાશ્ચિતપુટા વીરસ્ય વો દૃષ્ટયઃ ॥ ૬ ॥ તિલકમંજરી ॥

ભાવાર્થ :—અરમતીર્થકકર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પરમાત્માને સંગમ નામના અવમ દેવે અસહ્ય દુઃખો દીધાં, કે જે સાંભળતાં દરેક પ્રાણીના અંતરમાં અનહદ દુઃખ ઉદ્ભવે છે, ધન્ય છે એ મહર્ષિને કે જેણે અન્ય ધ્યાનની ધારા લગાવી એ દુઃખો સહન કર્યાં, એટલું જ નહીં પણ શત્રુ પ્રત્યે ક્ષમાની નદીઓ વહેતી મૂકી.

સંગમદેવે પ્રભુપર ચારે દિશાઓમાં ધુમાવીને, પ્રભુને ધ્યાનથી ચલિત કરવાને માટે, કાલચક્ર ફેંક્યું હતું. એ વજ્રનું સદસ બાર પ્રમાણ વજન હતું. તેને હજારો તીક્ષ્ણ ધારાઓ હતી. અને તે સૂર્યના તેજની જેમ ઝગમગી રહ્યું હતું. તે જે કદાચ સુવર્ણ-મય મેરૂ પર્વતની સુલીકા ઉપર મુકવામાં આવે તોપણ તેના ચૂરચૂરા કરી નાખે, તો પછી માનવના પ્રાણનો સંહાર કરે એમાં તો પૂછવું જ છું? ગગન મંડલમાં ચારે તરફ તે કાલચક્રને ધુમાવી ધુમાવીને ધ્યાનસ્થ રહેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ઉપર ફેંક્યું. પ્રભુના પુણ્યબલને લઈને, તે કાલચક્ર પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને ભૂમણ્ડલમાં પેસી ગયું. પ્રભુ મહાવીર પણ અભિઘાતથી ઠીચણ સુધી જમીનમાં ખુંચી ગયા. આથી પ્રભુને અત્યંત વેદના થઈ, એટલું જ નહિં પણ મૂર્છાનાં ઝોલાઓ આવી ગયાં. પ્રભુનું વજ્રપલ સંઘયણ શરીર હોવાથી એટલાથી જ સર્ચું. આ જગ્યાએ જે અન્ય કોઈ હોત તો જરૂર યમના ધામમાં વિદાયગીરી લઈ લીધી હોત. વાયકવર્ગને કદાચ પ્રશ્ન થાય કે પ્રભુ મહાવીરને સંગમ નામના અવમ શત્રુએ ધનધૈર ઉપસર્ગો કર્યાં, છતાં પણ લેશ માત્ર શિક્ષા ન કરી, તેથી શું પ્રભુ સામર્થ્યહીન હતા? તેના પ્રત્યુત્તરમાં ધ્રુવ ધનપાલ તિલકમંજરીના મંગલાચરણમાં સ્વયં જણાવે છે “જે દેવે ઇન્દ્રસભામાં ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે ગમે તે ભોગે હમણાં જ હું જઈને પ્રભુને ચલાયમાન કરીને પાછો આવું છું. આવી પ્રતિજ્ઞાથી નિષ્ફલ નિવડી, તેમજ ઘણાં પાપો ઉપાજન કરી પોતાના સ્થાનમાં તે ચાલ્યો ગયો. એવા ઉપર પણ જે ભગવાન મહાવીરને મૂર્છા દૂર થયે દયાની જાગણીઓ થઈ તે મહાવીર દેવનાં કશ્ણાપૂર્ણ નેત્રો તમારૂં રક્ષણ કરો !

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશનો

બીજો વિશેષાંક

[શ્રી પર્યુષણા પર્વ વિશેષાંકની યોજના]

“ શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ ” નું ત્રીજું વર્ષ, આવતા જુલાઈ મહિનાનો અંક સાથે પૂર્ણ થતાં, ચોથા વર્ષનો પ્રથમ અંક વિશેષ અંક તરીકે પ્રગટ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. માસિકના નવા વર્ષનો પ્રારંભ શ્રાવણ માસમાં થતો હોવાથી આ વિશેષ અંકને “ શ્રી પર્યુષણા પર્વ વિશેષાંક ” નું નામ આપવામાં આવ્યું છે, અને આ અંક નીચેની યોજના પ્રમાણે તૈયાર કરવામાં આવશે:-

પરમાત્મા મહાવીર દેવના નિર્વાણ પછી ૯૮૦ વર્ષે વલ્લીપુરમાં શ્રી દેવદ્વિગણી ક્ષમાશ્રમણે જૈન આગમોને પુસ્તકારૂઢ કર્યા અને ૯૯૩ વર્ષે આનંદપુરની રાજસભામાં શ્રી દેવદ્વિગણી ક્ષમાશ્રમણે શ્રી કલ્પસૂત્રનું જાહેર પ્રવચન કર્યું. આ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીરસ્વામી અને શ્રી દેવદ્વિગણી ક્ષમાશ્રમણ વચ્ચે લગભગ એક હજાર વર્ષનું અંતર છે.

પ્રસ્તુત વિશેષાંકમાં ઋવેતાંબર સંપ્રદાયને લગતા, એ લગભગ એક હજાર વર્ષના ગાળાના ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પાડે તેવા લેખો આપવામાં આવશે. વીરનિર્વાણ પછીના એક હજાર વર્ષના ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પાડે એવાં સાધનો આપણી પાસે ઓછાં છે, જ્યારે બીજી તરફ એ એક હજાર વર્ષનો કાળ જૈનો માટે અતિ મહત્વનો છે; એટલે થોડે ઘણે અંશે પણ એ સમયને લગતી સામગ્રી પૂરી પાડી શકાય અને એક મોટી ખામીને કંઈક અંશે દૂર કરી શકાય એ ઇરાદાથી આ વિશેષાંકની યોજના તૈયાર કરવામાં આવી છે.

આ યોજના પ્રમાણે એ એક હજાર વર્ષના ગાળાને લગતા અનેક વિષયો ઉપર લેખો તૈયાર થઈ શકે એમ છે. ખાસ કરીને ઇતિહાસ, સાહિત્ય કળા અને શિલ્પ-સ્થાપત્યના વિષયો સંબંધી લેખો મળે તો તે વિદ્વાનોને બહુ ઉપયોગી નીવડે.

ઇતિહાસ—આ વિભાગમાં તે અરસામાં થઈ ગયેલા મહાન ધર્મ-ગુરુઓ-જૈનાચાર્યો, જૈન સાધ્વીઓ, ગુરુપદ્મપરંપરા, ગરુડો, જૈન રાજાઓ, જૈન રાજવંશો, જૈન મંત્રીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓનાં પ્રમાણભૂત જીવન-ચરિત્રોનો તેમજ તે કાળની રાજનૈતિક, સામાજિક કે ધાર્મિક વિશિષ્ટ ઐતિહાસિક ઘટનાઓનો સમાવેશ થઈ શકે.

સાહિત્ય—આ વિભાગમાં વલ્લીવાચનાનું ઐતિહાસિક વર્ણન, એ એક હજાર વર્ષમાં રચાયેલ આગમ સાહિત્ય, આગમને લગતું—આગમો ઉપર પ્રકાશ પાડતું (ટીકા વગેરે રૂપ) ખીબું સાહિત્ય, સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલા ખીબા અનેક વિષયોના નાના મોટા ગ્રંથો, એ ગ્રંથકારોનાં જીવન-ચરિત્રો, જન લીપીનો વિકાસ, તે વખતની પઠન-પાઠન શૈલી તેમજ એ એક હજાર વર્ષના ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પાડતા ગ્રંથોનો પરિચય વગેરે વિષયોનો સમાવેશ થઈ શકે.

કળા—તે વખતની જૈન કળાનું સ્વરૂપ, તેનો પ્રભાવ અને વિકાસ તેમજ તેનું વૈશિષ્ટ્ય.

શિલ્પ સ્થાપત્ય—એ વખતમાં સ્થાપન થયેલાં જૈન તીર્થો, દેરાસરો, અન્ય ધર્મસ્થાનકો તેમજ તેના સ્થાપકોને લગતી હકીકત; એ સમય ઉપર પ્રકાશ પાડતા શિલાલેખો; ત્યારના જૈના સ્થાપત્યની વિશેષતા તેમજ એ સ્થાપત્ય અને વર્તમાન સ્થાપત્યની તુલના વગેરે વિષયોનો આ વિભાગમાં સમાવેશ થાય છે.

આ સમયાં થયેલાં તીર્થો, દેરાસરો, શિલાલેખો, હસ્તલિખિત ગ્રંથો કે ખીજી કોઈ બાબતોનાં ચિત્રો અમને મળશે તો તેને પ્રગટ કરવા માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે.

આ વિશેષાંક વધુમાં વધુ ઉપયોગી બને એ રીતે અમે આ યોજના તૈયાર કરી છે, અને એને દરેક રીતે સમૃદ્ધ બનાવવાની અમારી ઉમેદ છે. અમારી આ ઉમેદની સફળતાનો બધો આધાર પૂજ્ય મુનિરાજને અને અન્ય વિદ્વાનો તરફથી મળનાર લેખ સામગ્રી ઉપર છે એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે.

આથી અમે સૌ પૂજ્ય મુનિમહારાજોને તથા અન્ય વિદ્વાનોને સાદર વિનંતી કરીએ છીએ કે તેઓ ઉપરના વિષયોને લગતા, બની શકે તેટલા વધુ, લેખો મોકલીને અમારા આ પ્રયત્નને સફળ બનાવવામાં સહાયતા કરે !

—વ્યવસ્થાપક.

લેખો વગેરે નીચેના સરનામે મોકલવાં—

વ્યવસ્થાપક, શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ધીકાંટા. અમદાવાદ

સ-મા-ચા-ર

પ્રતિષ્ઠા—(૧) કંદબગિરિમાં વૈશાખ સુ. ૭ અંજનશલાકા તથા ૧૦ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. આ. વિજયનેત્રિસૂરીશ્વરજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. (૨) મેરઠમાં વૈશાખ સુ ૧૦ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. સુ. દશનવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. (૩) પાટણમાં વૈશાખ સુ. ૬ પૂ. આ વિજયવલ્લિસૂરીશ્વરજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. (૪) સહેરાવમાં વૈશાખ સુ ૬ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. પ. હિંમતવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. (૫) દાદર (મુંબઈ) માં વૈશાખ સુ. ૬ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. પં. રૂઢિ સુનિજી ત્યાં પધાર્યા હતા. [૬] અભેગાંમમાં વૈશાખ સુ ૧૦ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. સુ. કેવલવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. (૭) અલસઈ [મલખાર] માં જ્ઞેઠ સુ ૩ પ્રતિષ્ઠા થઈ. (૮) ચનેલીમાં વૈશાખ વ ૬ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. આ વિજયકુમુઃસૂરિજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. (૯) તળાવમાં વૈશાખ સુ. ૬ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. સુ. નંદનવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. (૧૦) રાધનપુરમાં વૈશાખ સુ. ૬ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. આ વિજયમદ્રસૂરિજી તથા પૂ. આ. વિજયલક્ષ્મણસૂરિજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. [૧૧] ઘેરજીમાં વૈશાખ સુ. ૬ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. સુ. પ્રીતિવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. [૧૨] દીઓદરમાં વૈશાખ સુ. ૬ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. પં. ચરણવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. [૧૩] કુવયાણામાં તા. ૧૯-૫-૩૮ પ્રતિષ્ઠા થઈ. પૂ. પં. કલ્યાણવિજયજી આદિ ત્યાં પધાર્યા હતા. [૧૪] હરજીમાં જ્ઞેઠ સુ. ૧૪ પ્રતિષ્ઠા થઈ.

દીક્ષા—[૧]—સમોત્તર સી બાહ્ય મંગળદાસ રવચંદે સમીમાં વૈશાખ સુ. ૬ ના દિવસે પૂ. પં. કીર્તિસાગરજી પાસે તેમના શિષ્ય તરીકે દીક્ષા લીધી. તેમનું નામ મહોદયસાગરજી રખાયું. (૨) સતલુમમાં પૂ. સુ. ચીરપુત્ર આનંદસાગરજી પાસે જિયાગંજના સીરાશ બાઈ સીરાચંદજી નરવને વૈશાખ સુ ૬ પૂ. સુ. ચંદ્રસાગરજીના શિષ્ય તરીકે દીક્ષા લીધી. તેમનું નામ મહોદ્ર-સાગરજી રખાયું.

આચાર્ય—માહોદરમાં વૈશાખ સુ ૧૦ પૂ. મ. ચતીન્દ્રવિજયજીને આચાર્યપદ અપાયું.

કાળધર્મ—પૂ. સુ. મિત્રવિજયજી નમનગરમાં ચૈત્ર વદ ૭ કાળધર્મ પાળ્યા.

ખાત મુહૂર્ત—(૧) પ. સીતાણામાં તા. ૨૧-૫-૩૮ અમદાવાદના શેઠ પનાબાઈ ઉમાબાઈના હાથે શ્રી વધંમન જૈન આગમ મંદિરનું તથા (૨) પ્રભાસપાટણના શેઠ સુંદરજી હરખચંદના હાથે શ્રી જૈન આગમ સાહિત્ય મંદિરનું ખાત મુહૂર્ત થયું.

સ્ત્રીઉદ્યોગ મંદિર—પાટણમાં તા. ૧૯-૫-૩૮ ના દિવસે નમનગરના શેઠ પોપટલાલ ધારશીબાઈના હાથે શ્રી દીનાળીબાઈ ઉદ્યોગમંદિરનું ઉદ્ઘાટન થયું.

આફ્રીકામાં ઉપાશ્રય—મોંગાસામાં તા. ૧૨-૫-૩૮ ના દિવસે ડો. અમૃતલાલ શેઠના હાથે લગભગ એક લખ શિલિંગના ખર્ચે તૈયાર કરાવેલ ઉપાશ્રયનું ઉદ્ઘાટન થયું.

રજા—ઝાલાવાડ રાજ્યે મહાવીર જ્યંતીની રજા મંજૂર કરી છે.

સખાવત—શેઠ પોપટલાલ ધારશીબાઈએ રાજકોટમાં જૈન સેનીટરીયમ, પાંજરાપોળ વગેરે જુદા જુદા ખાતામાં ૧૧૦૦૩ ની સખાવત કરી છે.

ફરી બંધારણ—કાંચેલીનું જૈન મંદિર કેટલાક વર્ષો પહેલાં તોળી પડવામાં આવ્યું હતું તે ત્યાંના ગેસાઈજી તરફથી બંધારણ આપવાના સમત્યાર મળ્યા છે.

પુનર્જન્મનો પુરાવો—ધનપુરમાં દેવપ્રસાદ નામના એક ગૃહસ્થનો પાંચ વર્ષનો પુત્ર પોતાના પૂર્વજન્મની હકીકતો કહે છે.

Regd. No. B. 3801

વિશેષાંક

“ શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ ”

નો

બીજા વિશેષાંક

[શ્રી પર્યુષણા પર્વ વિશેષાંક]

ચોથા વર્ષના પ્રારંભમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

[એ વિશેષાંકની સવિસ્તર યોજના અંદર વાંચો.]

એ દળદાર અંક મેળવવા

આજે જ ગ્રાહક બનો.

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવનને લગતા અનેક વિકૃત્તા
ભર્યા લેખોથી ભરપૂર રસદ પાનાનો દળદાર અંક

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

મૂલ્ય-ટપાલ અર્થ સાથે તેર આના.

શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક સાથેની

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની

બીજા વર્ષની

પાકી ફાઇલ અઢી રૂપિયા.

છુટા અકે બે રૂપિયા.

લખો:— શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ

જેશિંગભાઈનો વાડી, ઘીકાંટા,

અમદાવાદ. (ગુજરાત)

ટાઇટલ છાપનાર સુભાષ પ્રિન્ટરી, સલાપેસ, ફોસ રોડ, અમદાવાદ.